

LIČNOSTI IZ ZAPADNE HRVATSKE U *KORESPONDENCIJI* *RAČKI – STROSSMAYER*

Maja POLIĆ, Rijeka

Bansku Hrvatsku u XIX. st. u političkome, gospodarskom, crkvenom, znanstvenom, kulturnom i umjetničkom pogledu obilježili su dr. Josip Juraj Strossmayer i dr. Franjo Rački. O njima – već za života – nastaje mnogo tiskanih radova, a tako opsežna produkcija nastavlja se sve do danas. U ovome članku riječ je o »Korespondenciji« Rački – Strossmayer, koja je objavljena u četiri knjige, od 1928. do 1931. godine. »Korespondencija« otkriva niz kapitalnih događanja, ali i njihovu suradnju s Južnim Slavenima te ostalim narodima središnje Europe. Tako, primjerice, prati se njihova borba za teritorijalnu cjelovitost Trojedne Kraljevine Hrvatske, Slavonije i Dalmacije, uključujući tadašnju Rijeku i Međimurje te njihovu realnost u ocjeni političkih i inih aktera. Očituje se njihovo dobro poznavanje apsolutne premoći Beča i Budimpešte. U »Korespondenciji« se pojavljuju i pojedinci s područja zapadne Hrvatske, primjerice biskupi Juraj Dobrila i Vjenceslav Šoić, ban Ivan Mažuranić i mnogi drugi suradnici i protivnici dvojice vodećih ličnosti Banske Hrvatske. Daje prikaz njihove uloge očima ove dvojice njihovih suvremenika.

KLJUČNE RIJEČI: *Josip Juraj Strossmayer, Franjo Rački, korespondencija, zapadna Hrvatska, politička povijest, povijest XIX. stoljeća.*

1.

Hrvatsko podneblje XIX. st. u političkome, gospodarskom, crkvenom, znanstvenom, kulturnom i umjetničkom pogledu obilježile su dvije ličnosti, dr. Josip Juraj Strossmayer i dr. Franjo Rački. O njima – već za života – nastaje mnogo tiskanih radova, a tako obilna produkcija nastavlja se sve do danas.¹ Poznanstvo, kasnije i prijateljstvo, »svjetskog čovjeka i crkvenoga kneza« te skromnoga i samozatajnoga povijesnog znanstvenika i političara, duhovnika i teoretičara započelo je 1849. godine, kada su se u Beču susreli – tada za đakovačkoga biskupa predloženi Strossmayer i – u to doba – bogoslov Augustineuma

¹ Isto, naravno, u znanosti nema kraja znatiželji, pa i mi, ovdje, nastojimo dati prilog o dijelu njihove djelatnosti i suradnje.

Rački.² Akademik Dubravko Jelčić u raspravi iz 2005. sudi kako je Strossmayer postao »ne samo legendarni hrvatski biskup nego i jedan od dvojice (drugi je po njemu, međutim, Ante Starčević,³ op. M. P.) najmarkantnijih i najutjecajnijih hrvatskih političara, ili, bolje, političkih ideologa. Svi drugi, a nije ih bilo malo, bili su ili ostali više ili manje uspješni praktični političari, uključujući i važnog, pa možda i najvažnijeg među njima, bana-pučanina i reformatora Ivana Mažuranića.«⁴ Kazuje, nadalje, kako je Strossmayer bio »*zoon politicon*«, i to »više nego išta drugo i prije nego sve drugo.«⁵ Njihov suvremenik, talijanski premijer Marco Minghetti, pak, izjavio je kako »postoje samo dvojica koji mu ostavljaju dojam da pripadaju drugoj a ne našoj vrsti. Ta dvojica su Bismarck i Strossmayer.«⁶ No najprije dajemo nekoliko osnovnih biografskih podataka.

2.

Strossmayer je rođen 4. veljače 1815. u Osijeku, u trgovačkoj obitelji, gdje je polazio osnovnu školu i gimnaziju.⁷ Nakon toga je taj đakovački i peštanski sjemeništarc za sve-

² *Josip Juraj Strossmayer/Franjo Rački, Politički spisi. Rasprave/članci/govori/memorandumi*, Zagreb, 1971., str. 7.

³ I o dr. Anti Starčeviću postoji niz knjiga i vrlo mnogo članaka. Usp. samo kao primjere: Josip HORVAT, *Ante Starčević. Kulturno-povijesna slika* (pretisak), Zagreb, 1990.; *Ante Starčević i njegovo djelo*, Zbornik radova sa znanstvenoga skupa o 100. obljetnici smrti Oca domovine, Zagreb, 18. i 19. travnja 1996., Zagreb, 1997.

⁴ Josip Juraj STROSSMAYER, *Izabrani književni i politički spisi I.*, priredio Dubravko JELČIĆ, Zagreb, 2005., str. 9, 10.

⁵ J. J. STROSSMAYER, *Izabrani ...*, nav. dj., str. 46.

⁶ R. W. SEATON WATSON, *The Southern Slav Question and the Habsburg Monarchy*, New York, 1969., str. 118.

⁷ O J. J. Strossmayeru postoji golemo literaturno bogatstvo, iz koje izdvajamo: Janko BARLE, *Josip Juraj Strossmayer. O pedesetogodišnjici njegova biskupovanja*, Zagreb, 1900.; *Lik i djelo Josipa Jurja Strossmayera*. Izložba, Osijek-Đakovo, 1990.; Matija VIDINOVIĆ, *Josip Juraj Strossmayer. Njegov život zadnjih 6 mjeseci i zadnjih dana*, Zagreb, 1905.; William Brooks TOMLJANOVIĆ, *Biskup Josip Juraj Strossmayer: Nacionalizam i moderni katolicizam u Hrvatskoj*, Zagreb, 2001.; *Hrvatski domoljub Josip Juraj Strossmayer. Oglеди, Obljetničke spomenice Hrvatske akademije znanosti i umjetnosti*, sv. 7, Zagreb, 1995.; Dragan DAMJANOVIĆ, »Biskup Josip Juraj Strossmayer i gradnja osječke župne crkve svetih Petra i Pavla«, *Anali Zavoda za znanstveni i umjetnički rad u Osijeku*, sv. 21, Osijek, 2005., str. 9-35; Branka BALEN, »Lik Josipa Jurja Strossmayera u djelima domaćih i stranih slikara«, nav. dj., str. 37-51; Andrija ŠULJAK, »Biskup Josip Juraj Strossmayer, život i djelo (1815.-1905.)«, nav. dj., str. 53-60; Dubravko ARBANAS, »Prilog bibliografiji članka o Josipu Jurju Strossmayeru u hemeroteci Muzeja Slavonije«, nav. dj., str. 61-74; Stjepan SRŠAN, »Ostavština Đakovačkog i srijemskog biskupa Josipa Jurja Strossmayera 1905. godine«, nav. dj., str. 75-88; Julijo MARTINČIĆ, »Josip Juraj Strossmayer, đakovački i srijemski biskup. U povodu 190. godine rođenja i 100. godišnjice smrti (Osijek, 4. veljače 1815.-Đakovo, 8. travnja 1905.)«, nav. dj., str. 91-100; Hodimir SIROTKOVIĆ, »Život i djelo đakovačkog biskupa Josipa Jurja Strossmayera«, u: *Josip Juraj Strossmayer 1815.-1905. Zbornik radova*, Zagreb, 2006., str. 25-34; Nikša STANČIĆ, »Josip Juraj Strossmayer u kontekstu hrvatske i europske politike«, nav. dj., str. 35-50; Petar STRČIĆ, »Franjo Rački – inspirator Strossmayerovih ideja«, nav. dj., str. 51-66; Anica NAZOR, »Biskup Strossmayer, papa Lav XIII. i slavenski apostoli Ćiril i Metod«, nav. dj., str. 67-80; Monica PRIANTE, »Biskup Strossmayer i Talijani«, nav. dj., str. 81-92; Slavko SLIŠKOVIĆ, »Strossmayer i Mađari«, nav. dj., str. 93-117; Rumjana BOŽILOVA, »Strossmayer i Bálgarite«, nav. dj., str. 119-132; Blaže RISTOVSKI, »Štrosmajer i Makedoncite«, nav. dj., str. 133-142; Olga AKIMOVA, »Štrosmajer i Rossija«, nav. dj., str. 143-158; Miroslav i ŠESTÁK, »J. J. Strossmayer i Česi«, nav. dj., str. 159-161; Andrej RAHTEN, »Strossmayer i Slovenci«, nav. dj., str. 162-168; Viliam JUDÁK, Peter SEDLÁK, »Jozef Juraj Strossmayer a Slováci«, nav. dj., str. 169-188; Josip PEČARIĆ, »Strossmayer i Srbija i Crna Gora«, nav. dj., str. 189-214; Stjepan MATKOVIĆ, »Strossmayer i izazov politike Habsburške Monarhije: biskupova vizija srednje Europe«, nav. dj., str. 215-222; Vjekoslav JEROLIMOV, »Josip Juraj Strossmayer i Zagrebačko sveučilište«, nav. dj., str. 223-238; Dubravko JELČIĆ, »Strossmayer i hrvatska književnost: teze za studij«, nav. dj., str. 239-244; Hrvojkica MIHANOVIĆ-SALOPEK, »Književna relacija između Ivana Trnskog i Josipa Jurja Strossmayera«, nav. dj., str. 245-256; Ivica ZVONAR, »Sveučilišni

ćenika zaređen 1838. u Đakovu. Boravak u tome gradu pogodio je njegovoj spoznaji o vrijednosti kršćanskoga života i ljubavi prema ljudima, selu i bogatome tradicionalnome i kulturnome nasljedstvu, dok je boravak u Pešti uvelike koristio njegovu intelektualnome razvoju; a ondje je, upoznavši i Jana Kollara i pripadnike njegova kruga zagovaratelja slavenstva kao načina opstanka u sudaru s germanstvom i mađarstvom, našao potporu svojim političkim, također slavenskim stajalištima. U Pešti je postigao doktorat teologije, a potom, u Beču, na elitnome Augustineumu i doktorat filozofije. Nakon imenovanja đakovačkim biskupom, 18. studenoga 1849., izgradio je i novu katedralnu crkvu.

U političkome smislu, od ranih je dana bio pristalica Ilirskoga pokreta, odnosno ideja hrvatskih narodnih preporoditelja. Revolucione 1848. i 1849. zatekle su ga kao dvorskoga kapelana u Beču i – čak – jednoga od trojice direktora Augustineuma, najznamenitije visokoškolske ustanove u Habsburškoj Monarhiji. Strossmayer je tada zagovarao austroslavizam, odnosno, ideju prema kojoj Habsburška Monarhija treba postati ustavna i federativna monarhija, u okviru koje će doći do ujedinjavanja svih Južnih Slavena, zalažući se pri tome i za federalni savez s narodima Ugarske. Kasnije, nakon Bachova apsolutizma ili neoapsolutizma, uvidjevši prave namjere Beča i Budimpešte, zagovaratelj je južnoslavenske ideje, i to u obliku panslavizma. Pri tome se držao staroga nastojanja Katoličke crkve o njezinu zbližavanju s pravoslavnim crkvama. Priliku za ostvarenje panslavizma vidio je, dakle, i u pomirenju katoličanstva i pravoslavlja, dakle ostvarenju vjerskoga jedinstva među Slavenima, napose postavši apostolskim vikarom za Srbiju. Iste je ideje zagovarao i kao visokopozicionirani i vodeći član Narodne stranke. Osim iz Beča i Budimpešte, počela je prijetiti opasnost iz ujedinjene Njemačke (potonji »Drang nach Osten«) i isto tako ujedinjene Italije (viški oružani pokušaj već 1866. pa iredentizam). Dakle, Hrvati sami ne mogu izdržati u borbi s takva četiri moćna protivnika, pa – oslanjajući se na slavizam – kreću u stvaranje južnoslavenske ideologije, okupljanje svih Južnih Slavena, od Triglava do Varne.

Sedamdesetih godina XIX. stoljeća, međutim, posebno razočaran političkim potezima vladajućih hrvatskih struktura, povlači se iz političkog života, sve do 1880. godine, kada se ponovno aktivirao, djelujući sada u okviru Nezavisne narodne stranke. Čitavo vrijeme bio je prisutan i kao veliki orator čije su se riječi pronosile po čitavoj Europi.

profesor Fran Barac o Strossmayeru«, *nav. dj.*, str. 257-268; Zoran GRIJAK, »Josip Juraj Strossmayer i Josip Stadler«, *nav. dj.*, str. 269-294; Julijo MARTINČIĆ, Vilim MATIĆ, »Strossmayer i Osijek u njegovo doba«, *nav. dj.*, str. 295-310; Andrija ŠULJAK, »Biskup Josip Juraj Strossmayer i Zavod Sv. Jeronima u Rimu«, *nav. dj.*, str. 311-326; Stjepan SRŠAN, »Josip Juraj Strossmayer i izgradnja hrvatsko-slavonskih željeznica«, *nav. dj.*, str. 327-342; Stanislav MARIJANOVIĆ, »Biskup Josip Juraj Strossmayer i ban Josip Jelačić«, *nav. dj.*, str. 343-358; Irvin LUKEŽIĆ, »Biskup Josip Juraj Strossmayer, Rijeka i riječko pitanje«, *nav. dj.*, str. 359-374; Piotr ŽUREK, »Strossmayer u očima Poljaka«, *nav. dj.*, str. 375-385; Zlatko HASANBEGOVIĆ, »Josip Juraj Strossmayer prema islamu« (sažetak), *nav. dj.*, str. 386; Mato ARTUKOVIĆ, »Strossmayer, Židovi i judaizam«, *nav. dj.*, str. 387-424; Zoran LADIĆ, »Josip Juraj Strossmayer i protestantizam«, *nav. dj.*, str. 425-433; Zvonko MAKOVIĆ, »Strossmayerovi slikarski nazori« (sažetak), *nav. dj.*, str. 434; Dragan DAMJANOVIĆ, »Đakovačka katedrala kao predložak za crkvu u Geldropu u Nizozemskoj«, *nav. dj.*, str. 435-452; Irena KRAŠEVAC, »Skulptura i oltari đakovačke katedrale u kontekstu sakralne umjetnosti u 19. stoljeću«, *nav. dj.*, str. 453-466; Đuro VANĐURA, »Josip Juraj Strossmayer muzeolog«, *nav. dj.*, str. 467-476; Niko IKIĆ, »J. J. Strossmayer, papa Pio IX. i Prvi vatikanski sabor«, *nav. dj.*, str. 477-494; André TUILIER, »Strossmayer et les évêques français au premier concile du Vatican«, *nav. dj.*, str. 495-508; Antun ČEČATKA, »Strossmayerova ekleziologija«, *nav. dj.*, str. 509-522; Tomislav Zdenko TENŠEK, »Josip Juraj Strossmayer preteča modernog ekumenizma«, *nav. dj.*, str. 523-541.

Osim političkoga djelovanja, biskupovanja i promicanja jedinstva crkava, te pokretača, na institucionalnoj razini, mnogobrojnih u to doba aktualnih crkvenih pitanja, ne smijemo zaboraviti niti njegovo veliko kulturno-prosvjetno mecenatstvo. Strossmayer je, naime, kao rijetko tko u nas uopće novčano pomagao osnivanje i djelovanje mnogih institucija – znanstvenih, kulturnih, školskih, karitativnih, kao i objavljivanje književnih djela, koristeći u tu svrhu prihode golemih imanja svoje biskupije (koju je – od »stečajne« financijske cjeline, pretvorio u suficitarno materijalno dobro). Njegovo mecenatstvo bilo je najsnažnije upravo u doba najžešćih političkih borbi u Banskoj Hrvatskoj i oko nje. Tada je nastalo, uz ostalo, i veličanstveno zdanje Jugoslavenske akademije znanosti i umjetnosti u Zagrebu, Strossmayerova galerija itd.

Njegov suvremenik dr. Franjo Rački rođen je 25. studenoga 1828. u Fužinama, također u trgovačkoj obitelji, u Gorskom kotaru. Nakon školovanja u rodnome mjestu, potom u (tadašnjoj) Rijeci, Varaždinu, Senju i Beču, gdje je završio studij teologije, zaređen je za svećenika.⁸ U Senju je bio profesor matematike i fizike, no, odlazi ponovno u Beč, na studij filozofije i teologije, pri Augustineumu, upoznavši tada Strossmayera. U Beču je doktorirao 1855. godine. Vrativši se u Senj, postaje profesorom teologije u tamošnjem sjemeništu. Na nagovor Strossmayera i Ivana Kukuljevića Sakcinskog, 1857. odlazi u Rim kako bi u talijanskim arhivima istraživao vrela o hrvatskoj povijesti. Iz Rima se vraća 1860. u Zagreb te se uključuje u politički život. Uskoro sa Strossmayerom osniva Narodnu stranku i postaje glavni urednik njezina lista *Pozor* (kasnije *Obzor*). Za člana Sabora Banske Hrvatske biran je u više navrata – 1861., 1868. i 1872. godine. Godine 1863. imenovan je glavnim školskim nadzornikom, a godinu dana kasnije, zajedno s Vatroslavom Jagićem, pokreće časopis *Književnik*, koji je prije osnivanja Jugoslavenska akademije znanosti i umjetnosti bio glavni časopis i prenositelj znanstveno-književnih rezultata u Hrvatskoj.

Za prvog predsjednika Jugoslavenske akademije znanosti i umjetnosti izabran je odmah po njezinu osnutku, 1866. godine, obavljajući tu dužnost idućih dvadeset godina. U tome je vremenu s mnogo uspjeha ostvarivao svoj program, predstavljen još 1860. godine o izgradnji kulturnog i narodnog jedinstva južnoslavenskih naroda. Zbog nezadovoljstva revizijom Hrvatsko-ugarske nagodbe (potpisane 1868.), Rački se, kao i nešto ranije Strossmayer, 1874. povlači iz političkoga života. Godine 1876. postaje kanonik u Đakovu, a od 1877. istu čast ima u Zagrebu. Nakon pada bana Ivana Mažuranića 1880. osniva opozicijsku Neodvisnu narodnu stranku, ponovno se aktiviravši u političkoj svakodnevnici. Preminuo je u Zagrebu 13. veljače 1894.

Vezano uz historiografsku djelatnost – Račkoga se smatra osnivačem moderne hrvatske historiografije. Uz pisanje mnoštva važnih monografija i rasprava, veoma je zaslužan i kao

⁸ I o Franji Račkome postoji obilje literature, između ostalog: Mirjana GROSS, *Vijek i djelovanje Franje Račkoga*, Zagreb, 2004.; ISTA, »Franjo Rački: ključne godine profesionalnoga povjesničara«, u: *Radovi Filozofskog fakulteta Sveučilišta u Zagrebu, Zavod za hrvatsku povijest*, sv. 34/36, Zagreb, 2001./2004., str. 63-88; Tomislav MARKUS, »Moderna civilizacija u stvaralaštvu Franje Račkog«, u: *Zbornik Odsjeka za povijesne znanosti Zavoda za povijesne i društvene znanosti Hrvatske akademije znanosti i umjetnosti*, sv. 21, Zagreb, 2004., str. 243-265; Stanislav JUŽNIČ, »Rodoslov Franje Račkog«, *Vjesnik Povijesnog arhiva Rijeka*, sv. 37, Rijeka, 1995., str. 335-349; Mile BOGOVIĆ, *Spisi o Franji Račkom u Biskupskom arhivu u Senju*, Rijeka, 1998.; Tadija SMIČIKLAS, *Život i djela Franje Račkoga*, Zagreb, 1895.; *Izbor iz djela. Franjo Rački* (priredio Jakša RAVLIĆ), Zagreb, 1969.

izdavač brojnih povijesnih izvora. Osobito posvećuje pozornost proučavanju poveznica – Južnih Slavena tijekom povijesti, te je tako objavio, među ostalim, i kapitalne radove – *Vijek i djelovanje sv. Ćirila i Metodija slovjenskih apoštola*, *Književni rad sv. Ćirila i Metoda*, *Pokret na slavenskom jugu koncem XIV. i početkom XV. stoljeća*, *Bogomili i Patarneni*, *Borba Južnih Slavena za državnu neovisnost u XI. vijeku*, *Nutarnje stanje Hrvatske prije XII. stoljeća*, *Ocjena starijih izvora za hrvatsku i srbsku poviest srednjega vieka* itd.

U svojim radovima znanstvenoga, stručnoga i publicističkoga karaktera, zatim u saborskim i akademjskim govorima Rački se zalagao ponajprije za južnoslavenstvo, a potom za jugoslavenstvo,⁹ imajući velik utjecaj i na Strossmayerovo promišljanje. Kao što je vidljivo iz *Korespondencije Rački – Strossmayer*, o kojoj će ovdje, dalje, biti riječi, Strossmayer se prigodom sastavljanja svojih govora i članaka uglavnom držao onoga što mu je u pismima sugerirao i savjetovao Rački, usmjeravajući za javnost nevidljivo biskupovu političku i kulturnu aktivnost.

3.

Iza Strossmayera ostala je – upravo – golema rukopisna ostavština. Tako, primjerice, samo Arhiv HAZU u Zagrebu čuva više od 15 000 dokumenata, vezano za biskupovu djelatnost.¹⁰ Također, o njemu postoji, rekomo, i opsežna literatura.¹¹ Isto tako ima i vrlo velik broj novinskih napisa.

Obilježavanje 100. obljetnice rođenja dr. F. Račkoga bilo je povod objavljivanja *Korespondencije Rački – Strossmayer*, u izdanju JAZU, a u okviru njezine nakladničke cjeline – *Posebna djela Jugoslavenske akademije znanosti i umjetnosti (Opera Academiae scientiarum et artium Slavorum meridionalium separatim edita)*. Urednik *Korespondencije* i priređivač za njezino tiskanje bio je sveučilišni profesor dr. Ferdo Šišić, i sâm Akademijin redoviti član.¹² Kako je u uvodu prve knjige istaknuo, povod tiskanju prepiske Račkoga i

⁹ U nas se nerijetko izjednačuju pojmovi *južnoslavenstvo* i *jugoslavenstvo*, najčešće koristeći ovaj posljednji oblik. No, oni su i suštinski različiti. O *južnoslavenstvu* rečeno je ranije, a *jugoslavenstvo* nastaje s razvojem nacionalne politike u novim osamostaljenim državama u XIX. stoljeću, u Crnoj Gori, Bugarskoj i Srbiji. Tako se napušta i spomenuta komponenta Sv. Stolice o zbližavanju Katoličke crkve i pravoslavnih crkava.

¹⁰ Hodimir SIROTKOVIĆ, *nav. dj.*, str. 25.

¹¹ Prema podacima iz Nacionalne i sveučilišne knjižnice i Leksikografskoga zavoda (oba u Zagrebu) poznato je više od 3 000 naslova knjiga, rasprava i članaka. Podaci se nalaze na stranicama zagrebačke Nacionalne i sveučilišne biblioteke, www.nsk.hr.

¹² Ferdo Šišić rođen je 9. ožujka 1869. u Vinkovcima. Nakon gimnazije u Zagrebu 1888., započinje studij na Mudroslovnome (Filozofskom) fakultetu, koji nastavlja u Beču, da bi se poslije odslušanoga 6. semestra vratio te je 1900. doktorirao (*Zadar i Venecija od 1159. do 1247.*) Dvije godine kasnije, nakon habilitacije, imenovan je privatnim docentom za hrvatsku povijest od XII. st. do 1409. te radi u gornjogradskoj gimnaziji. Predavao je zatim na srednjim školama u Gospiću (1892.-1893.), Zagrebu (1893.-1894.) i Osijeku (1894.-1902.). Godine 1908. postaje sveučilišnim profesorom u Zagrebu, a 1910. i članom Jugoslavenske akademije znanosti i umjetnosti. Umirovljen je 1939. na vlastiti zahtjev. Šišić je trajno zadužio hrvatsku povijesnu znanost historiografskim djelima, a smatra se da broje više od 450 jedinica. Tijekom godina povijesnih istraživanja stvorio je i knjižnicu s više od 20 000 naslova koji su, poslije njegove smrti, postali najvrjednijim dijelom zbirke Hrvatskoga državnog arhiva u Zagrebu. Predmet njegova znanstvenoga interesa bila je ponajprije hrvatska povijest srednjega vijeka. Njegovim glavnim djelom smatra se *Povijest Hrvata u vrijeme narodnih vladara* (Zagreb, 1925.), a njegovo i danas aktualno djelo jest *Pregled povijesti hrvatskoga naroda*, do danas tiskano u više izdanja. Među ostalim Šišićevim radovima ističe se monografija o Hrvoju Vukčiću Hrvatiniću, kritičko izdanje *Ljetopisa popa Duklja-*

Strossmayera nije bio »samo trajan spomenik njenom osnivaču i njenom prvom predsjedniku«, već i to »da dâ hrvatskom narodu u ruke jedan od najvažnijih izvora njegove političke i kulturne historije u drugoj polovini XIX. stoljeća«, a njezina je vrijednost »trajno i neprekidno dopisivanje ove dvojice prijatelja«. ¹³ To je, dodaje Šišić, »u neku ruku dnevnici i njihovi, u kojemu oni iskreno bilježe, što sude o ljudima, s kojima dolaze u saobraćaj, i o događajima, što se oko njih odigravaju« te »imadu i značaj historijskih izvora prvoga reda, osvjetljujući nam mnogo snažnije po gdje koji događaj iz hrvatske historije u drugoj polovini XIX. stoljeća, negoli to čine različita službena akta, a da o dnevnoj nepouzdanosti i partijski orjentiranoj štampi i ne govorimo«. ¹⁴

Knjiga prva (objavljena 1928.) obuhvaća razdoblje od 6. listopada 1860. do 28. prosinca 1875., ¹⁵ druga knjiga (1929.), obuhvaća razdoblje od 6. siječnja 1876. do 31. prosinca 1881.; treća (1930.) odnosi se na razdoblje od 5. siječnja 1882. do 27. lipnja 1888., a četvrta (1931.) od 2. srpnja do 15. veljače 1894.

4.

U vrijeme nastanka prvih pisama *Korespondencije*, u listopadu 1860., nakon vojnih poraza i teškoga stanja u gospodarstvu, neoapsolutistički sustav (»Bachov apsolutizam«) propada. ¹⁶ Hrvatska je i dalje rasparčana između Habsburške Monarhije i Osmanskoga Carstva, a i unutar njih. Tako, Istra, Dalmacija s Dubrovnikom i Kvarnerski otoci u ingerenciji su Beča, dio je Hrvatske u okviru Vojne krajine, a ostalo je Banska Hrvatska. Na zasjedanju Hrvatskog sabora 1861. u Zagrebu, na temelju dijelom i preporodnih tradicija, dolazi do oblikovanja političkih ideja koje će postati temelj prvih političkih stranaka i dati biljeg hrvatskoj politici sve do propasti buduće, dualne Monarhije. To su bile: Narodna stranka, s programom za obnovu veza Banske Hrvatske s Ugarskom, ali pod uvjetima priznavanja hrvatske državnosti i teritorijalne cjelovitosti hrvatskih zemalja; zatim Unionistička stranka, koja se zalagala za obnovu veza Banske Hrvatske s Ugarskom, ali bez postavljanja prethodnih uvjeta; i na kraju, Stranka prava, koja se, pak, protivila izravnim vezama Banske Hrvatske i s Ugarskom i s Austrijom (jedina veza njih i Banske Hrvatske trebala bi biti samo osoba vladara).

U razdoblju 50-ih i 60-ih godina na hrvatskoj političkoj sceni profilirale su se dvije ideologije. Prva, južnoslavizam/jugoslavizam, koja opstanak hrvatskoga naroda u tadašnjem vremenu vidi samo u kulturnom pa i u političkom povezivanju južnoslavenskih naroda na ravnopravnim osnovama. Nasuprot tome, druga ideologija, pravaštvo, inzistirala je na

nina, a tu su i djela: *Hrvatski saborski spisi, Dokumenti o postanku Kraljevine SHS, Povijest Hrvata u vrijeme narodnih vladara* itd. *Hrvatski leksikon*, II, Zagreb, 1997., str. 522.

¹³ *Korespondencija Rački Strossmayer*, I, Zagreb, 1928., str. VII.

¹⁴ *Isto*.

¹⁵ Sve knjige sadrže predgovor, ispravke, sadržaj te dodatak. Te su stranice obilježene rimskim brojevima. Tako ih prva knjiga ima 28, druga 23, treća 20 i četvrta 28. U nastavku prve knjige nalazi se 414 stranica, druge 446, treće 424, a četvrte 528 stranica. Na kraj knjiga uvrštena su kazala imena.

¹⁶ O navedenu razdoblju vidi: Mirjana GROSS, *Počeci moderne Hrvatske*, Zagreb, 1985.; ISTA, *Izorno pravaštvo: ideologija, agitacija, pokret*, Zagreb, 2000.; M. GROSS, A. SZABO, *Prema Hrvatskome građanskom društvu*, Zagreb, 1992.; Jaroslav ŠIDAK, Mirjana GROSS, Ljubo KARAMAN, Dragovan ŠEPIĆ, *Povijest hrvatskog naroda g. 1860-1914*, Zagreb, 1968.; Ivo PERIĆ, *Hrvatska državotvorna misao u XIX. i XX. stoljeću*, Zagreb, 2002.; Nikša STANČIĆ, *Nacije i nacionalizmi u 19. i 20. stoljeću*, Zagreb, 2002.

posebnosti hrvatskog nasuprot ostalim južnoslavenskim narodima i stvaranje nezavisne hrvatske države. Predstavnici prve bili su upravo J. J. Strossmayer i F. Rački, a druge A. Starčević i Eugen Kvaternik.

U međuvremenu, novi ratni porazi i unutarnjopolitičke teškoće natjerali su bečki dvor na temeljito preuređenje Habsburške Monarhije. Dvor se, tako, odlučio nagoditi s Mađarima i rezultat toga je pretvaranje Monarhije 1867. u dvojnu državu, Austro-Ugarsku, koja se sastoji od dva dijela (austrijskog i ugarskog) koje veže samo osoba vladara, vanjski i vojni poslovi. U novu se koncepciju morala uklopiti i Banska Hrvatska i ostali teritorij Hrvatske. Godinu dana kasnije uslijedila je i Hrvatsko-ugarska nagodba, prema kojoj je Banska Hrvatska bila samostalna na području zakonodavstva, uprave, bogoštovlja i nastave te pravosuđa. Ostali su poslovi bili zajednički. Glavni su problemi Nagodbe bili: činjenica da tadašnja Hrvatska nije dobila samostalnost na području financija kao i neriješen problem pripadnosti tadašnje Rijeke – nakon Nagodbe našla se izravno pod upravom Pešte, a nakon toga je uslijedio »provizorij«, odnosno privremeno rješenje koji je u praksi isto tako išlo u korist Mađara. Sama pak Nagodba postavila je i nerješive prepreke za ujedinjenje svih hrvatskih zemalja jer dok se jezgra hrvatskog područja našla u ugarskom dijelu Monarhije, Dalmacija i Istra i dalje su ostale u austrijskom dijelu. Zbog svega toga Nagodba je naišla na oštar otpor u najvećem dijelu hrvatske javnosti, ali, svi su pokušaji da se nagodba bitno promijeni – u kojima su važni akteri bili upravo Strossmayer i Rački – sve do propasti Austro-Ugarske bili uzaludni. Štoviše, velik broj peštanskih političara smatrao je kako je Banska Hrvatska, prema nagodbi, dobila prevelika prava, stoga je sustavno ta prava nastojao umanjiti. Nasuprot tomu, dio hrvatskih političara nastojao je izvući iz nje što je više moguće za Hrvatsku i njezino stanovništvo. To je napose došlo do izražaja za banovanja Ivana Mažuranića (1873.-1880.), kada se zemlja ubrzano modernizira. Tako je otvoreno Sveučilište u Zagrebu, uvedena je odgovornost bana Saboru, pravosuđe se odvojilo od uprave, uvedeno je obvezatno osnovno školovanje, sloboda okupljanja i tiska, dokidaju se posljednji ostaci feudalnih odnosa itd.

Ubrzana modernizacija ipak ne rješava glavne probleme hrvatskog naroda. Po autrougarskoj okupaciji Bosne i Hercegovine 1878. ponovno se zaoštavaju odnosi između Hrvata i Srba zbog pitanja pripadnosti tih pokrajina hrvatskom ili srpskom području. Godine 1881. nekadašnje područje Vojne Krajine ipak je vraćeno pod vlast bana i Sabora, ali to ni izbliza ne zadovoljava težnje Hrvata koji traže i sjedinjenje s Banskom Hrvatskom, Dalmacijom, Istrom i Kvarnerskim otocima. Pokušaji Mađara da umanje Hrvatsku autonomiju izazivaju jak otpor pa i oružane sukobe. Niti banovanje grofa Dragutina Khuena Héderváryja, u čije vrijeme (1894.) smrću Račkoga završava *Korespondencija*, situacija se nije smirila.

5.

Korespondencija je, kako je i sâm F. Šišić naznačio, donijela niz do tada nedovoljno poznatih ili uopće nepoznatih podataka o Strossmayeru i Račkome te o krucijalnim, ponajprije političkim događajima druge polovine XIX. stoljeća. Iznoseći ih, Strossmayer i Rački daju svoj sud o njima, optikom južnoslavenskoga karaktera. Zbog forme pisama i odgovora, tečno i bez smetnji pratimo razvoj događaja i prilika.

Pisma su protkana, kako rekosmo, u prvome redu političkim problemima, s izražavanjem otvorenoga nezadovoljstva odnosom vlasti u Zagrebu, Pešti i Beču prema pitanjima od hrvatskih interesa. Tako, primjerice, Strossmayer progovara o pitanju Međimurja, ocjenjujući: »Kad bi se naša vlada nakani mađarskoj oprla, mislim, da Mađarom ne bi ovd stvar za rukom pošla. Ali ja držim, da je naša sadašnja vlada na sve sklona i da se od nje ničemu nadati nije.«¹⁷ O tome će Rački u jednom pismu reći: »Ja držim, da je Međimurje za nas propalo. A uz energiju i politički takt Mađara s jedne, uz nevještinu i mlitavost našu s druge strane, ne može inače ni biti.«¹⁸ O odnosu Hrvata i Mađara Rački u jednoj prigodi ocjenjuje: »Mađžari zadirkivaju sve više u autonomiju. Sada već mijenjaju svojevóljno zakonske osnove, koje šalje naša vlada na prethodno odobrenje, pa ni ne pitaju je da li je vlada zadovoljna s timi promjenami«, dodajući kako »Proračun za 1877. godinu nije se mogao saboru podnesti, jer vlada naša ne zna, kakav će biti prihod«, zbog mađarskoga svojevóljnog tumačenja nagodbe.¹⁹

Govor je i, primjerice, o međunarodnim političkim prilikama,²⁰ o pitanju Bosne i Hercegovine – o bosansko-hercegovačkome ustanku 1876.,²¹ o Crnoj Gori i Srbiji,²² o Istočno-me pitanju,²³ Srpsko-turskome ratu,²⁴ o odnosu Bosne i Hercegovine i Hrvatske napose o opreci hrvatske i srpske strane u nastojanju da dobiju područje Bosne i Hercegovine.²⁵ O odnosu Srba i Hrvata Strossmayer se pita i oštro ocjenjuje, što, u načelu, hrvatska historio-grafija zanemaruje: »Ali, zašto je narod naš tako nezahvalan! Dosad smo uvijek rekli, da Srbi nisu za ništa, kao što, žalibože, danas više nego igda dokazuju. A sad je meni jasno, da ni mi Hrvati nismo upravo za ništa. Kukavan je to udes, kad se narod u sama sebe i od svoje snage u ništ uzdati ne smije. Još kukavnije je pako stanje, kad narod u mlitavosti i trulosti svojoj, svoj udes slijepo povjeri glavnom protivniku i dušmanu svome.«²⁶ Glede slavenstva biskup će dalje: »Bog zna, što bude s našim jugoslavenskim pokretom. Slavljanstvo je ludo i preludo«, ocjenjujući Čehe kao jedine među Slavenima koji »glave i srca posjeduju«, a »mi smo posve truli i za svako više zvanje nesposobni.«²⁷ Strossmayer je, dakle, oštar prema »Slavjanima«, koji »još nigda do danas, nisu dokazali ni oštroumlja ni značajnosti, nego su vazda postajali slijepo oruđe tuđe šegavosti i tuđe zlobe.«²⁸ Izražava kritičnost i prema Svetoj Stolici, koja je, prema njemu, »v r l o k r a t k o v i d n a« te pred-

¹⁷ *Strossmayer Račkomu*, Rim, 6. jan. 1876., *Korespondencija S-R*, II, str. 1.

¹⁸ *Rački Strossmayeru*, Zagreb, 27. feb. 1876., *isto mj.*, str. 8. O tome će pitanju biti riječi i u pismu *Strossmayer Račkomu*, Đakovo, 9. maja 1876., *isto mj.*, str. 21; *Rački Strossmayeru*, Zagreb, 12. maja 1876., *isto mj.*, str. 22; *Rački Strossmayeru*, Zagreb, 14. maja 1876., *isto mj.*, str. 24 itd.

¹⁹ *Rački Strossmayeru*, Zagreb, 27. kolovoza 1876., *isto mj.*, str. 43.

²⁰ *Rački Strossmayeru*, Zagreb, 22. apr. 1878., *isto mj.*, str. 168.

²¹ *Rački Strossmayeru*, Zagreb, 12. maja 1876., *isto mj.*, str. 22; *Strossmayer Račkomu*, Zagreb, 3. juna 1876., *isto mj.*, str. 27; *Rački Strossmayeru*, Zagreb, 6. jula 1876., *isto mj.*, str. 36.

²² *Rački Strossmayeru*, Zagreb, 14. maja 1876., *isto mj.*, str. 24.

²³ *Rački Strossmayeru*, Zagreb, 19. juna 1876., *isto mj.*, str. 28; *Rački Strossmayeru*, Zagreb, 29. juna 1876., *isto mj.*, str. 30; *Rački Strossmayeru*, Zagreb, 24. sept. 1876., *isto mj.*, str. 66; *Rački Strossmayeru*, Zagreb, 19. jan. 1877., *isto mj.*, str. 80.

²⁴ *Rački Strossmayeru*, Zagreb, 5. jula 1876., *isto mj.*, str. 31; *Rački Strossmayeru*, Zagreb, 27. aug 1876., *isto mj.*, str. 41.

²⁵ *Rački Strossmayeru*, Zagreb, 16. jula 1876., *isto mj.*, str. 36.

²⁶ *Strossmayer Račkomu*, Rim, 15. jan. 1876., *isto mj.*, str. 3.

²⁷ *Strossmayer Račkomu*, Đakovo, 24. juna 1876., *isto mj.*, str. 30.

²⁸ *Strossmayer Račkomu*, Đakovo, 2. jula 1888., *Korespondencija Rački Strossmayer*, IV, str. 1.

laže da bi trebalo »Crkvu rimsku u n i v e r s a l i z i r a t i.«²⁹ Ona je sada »potalijančena« te »ne dokučuje ni najmanje svoju mondijalnu zadaću.«³⁰ Pri tome proživljava intenzivno brojne nedaće koje svakodnevica pred njega i njegov narod postavlja, a Račkome piše: »Neizmjerne na mene djeluju neugodni i traljavi događaji današnjega svijeta.«³¹

Strossmayer slikovito progovara i o hrvatskim političarima: »Naši politički petljanci i puzavci su taki, da bi čovjek svaki put, kad se s njima sastane, zaplakati morao.«³² Od političkih neistomišljenika osvrnuli su se napose na dr. Antu Starčevića, ne odobravajući njegove postupke i pozdravljajući sve njegove neuspjehe, primjerice, raskol studenata Zagrebačkoga sveučilišta, pri čemu navodi kako »svi bolji elementi, a tih je mnogo više, definitivno su se odlučili od starčevićanstva.«³³ Očit je antagonizam Račkoga, a napose Strossmayera i Starčevića. Akademik D. Jelčić kaže kako »Starčević i Strossmayer – to su ta dvojica karizmatičnih hrvatskih političkih mislilaca i stratega XIX. stoljeća – djelovali su u isto doba, jedan pored drugog, a istodobno tako daleko jedan od drugog, prividno kao dva pola, dvije 'nepomirljive' krajnosti, koje su se«, ističe akademik Jelčić, »u svemu bitnome (*bitnome*, kažem) ne samo dodirivale nego i podudarale.«³⁴

Strossmayer je veoma oštar i prema Miškatoviću, za kojeg veoma grubo kaže da »je sramota i prokletstvo i Crkve i naroda našega. Taj čovjek zahodinom smrdi« te ga »prispodobiti beštiji, koja po peštanskih i zagrebačkih ulica hoda i nudi se onomu, koji više plaća.«³⁵

Prepiska sadrži i pitanja koja se odnose i na gospodarske prilike, primjerice na pitanje željezničke trase kojom Mađari nastoje zaobići najveće središte istočne Slavonije, Osijek, što je Strossmayer osudio.³⁶ Vezano uz izgradnju željezničke pruge od životnoga značenja Strossmayer će ogorčeno: »Čujete li udarac, koga nam namijeniše i opet Mađari. Ne odobravaju željeznicu od Zemuna do Rijeke, to jest, žele hotimice, da nas materijalno unište.«³⁷ Ili je, pak, riječ o gospodarskim pitanjima vezanim uz Strossmayerova imanja,³⁸ nadalje, o biskupovim putovanjima, primjerice u Rim,³⁹ te Rogatec⁴⁰ i Beč.⁴¹ Tu su i pitanja vezana uz Akademiju, posebice uz gradnju njezine zgrade, a u nekoliko navrata i o sjedinjenju sveučilišne i akademijine biblioteke.⁴² Na mnogo je mjesta govor o nabavci umjetnina za Strossmayerovu galeriju, oko čega se posebice brinuo Rački.⁴³

²⁹ *Strossmayer Račkomu*, Đakovo, 2. jula 1888., *isto mj.*, str. 1.

³⁰ *Strossmayer Račkomu*, Rogatec, 17. jula 1888., *isto mj.*, str. 2.

³¹ *Strossmayer Račkomu*, Rogatec, 17. jula 1888., *isto mj.*, str. 2.

³² *Strossmayer Račkomu*, Đakovo, 11. jan. 1878., *Korespondencija Rački Strossmayer*, II, str. 137.

³³ *Rački Strossmayeru*, Zagreb, 26. okt. 1877., *isto mj.*, str. 128.

³⁴ J. J. STROSSMAYER, *Izabrani, nav. dj.*, str. 10.

³⁵ *Strossmayer Račkomu*, Rogatec, 2. aug. 1884., *Korespondencija Rački Strossmayer*, III, str. 139.

³⁶ *Strossmayer Račkomu*, Đakovo, 29. nov. 1876., *Korespondencija Rački Strossmayer*, II, str. 74.

³⁷ *Strossmayer Račkomu*, Đakovo, 31. marta 1875., *Korespondencija Rački Strossmayer*, I, str. 344.

³⁸ *Rački Strossmayeru*, Zagreb, 4. febr. 1882., *Korespondencija Rački Strossmayer*, III, str. 5.

³⁹ *Strossmayer Račkomu*, Đakovo, 30. aprila 1877., *Korespondencija Rački Strossmayer*, II, str. 105.

⁴⁰ Ovdje je često tražio lijek svojim želučanim i drugim problemima.

⁴¹ *Strossmayer Račkomu*, Beč, 25. juna 1877., *Korespondencija Rački Strossmayer*, II, str. 113.

⁴² *Strossmayer Račkomu*, Đakovo, 3. nov. 1877., *isto mj.*, str. 128; *Rački Strossmayeru*, Zagreb, 13. nov. 1877., *isto mj.*, str. 129. i dalje na više mjesta.

⁴³ *Strossmayer Račkomu*, Đakovo, 15. sept. 1880., *isto mj.*, str. 302; *Rački Strossmayeru*, Zagreb, 23. dec. 1873., *Korespondencija Rački Strossmayer*, III, str. 271; *Rački Strossmayeru*, Zagreb, 26. aug. 1886., *isto mj.*, str. 218.

Korespondenti se osvrću i na svoje pisano stvaralaštvo. Tako Strossmayer govori o pisanju enciklike, i to o kršćanskoj obitelji i ženidbi, tužeći se veoma često na svoje zdravlje, koje mu ne dopušta da se aktivnije i time bavi,⁴⁴ dok će Rački govoriti o svojim znanstvenim uratcima, primjerice, o pisanju knjige *Rieka prema Hrvatskoj*.⁴⁵

Govorili smo u uvodu o velikome utjecaju koji je Rački imao na biskupa. To se odnosi i na njegov ponovni ulazak u politiku, kada Rački ocjenjuje kako tē 1877. godine još nije vrijeme, tumačeći: »Stupiti sada u akciju, znamenovalo bi učiniti se nemogućim za budućće, kada će možebiti nadoći hora zgodnija. Valja počekati rješenje istočnoga pitanja. Onda bi mogla štogod vrijediti Hrvatska, bude li pametna i odlučna. Sada vladaju monarhijom Madžari i Nijemci, a mi smo kukavice. Za veliko pitanje slavensko može bit je tako dobro, pa s toga gledišta možemo biti zadovoljni s vanjskom politikom grofa Andrassyja. Ali našim htjela bi se Bosna i Hercegovina, a ne umijedu ishoditi ni združenja Krajine, kamoli Dalmacije! Visoka politika vere [im] se po glavi, a Madžar im propisuje zakon o uređenju općina.«⁴⁶ Njegove sugestije djelovale su na Strossmayera, koji tada, poslušavši ga, ipak nije aktivno krenuo u politiku. Navedeno, kao, primjerice, Strossmayerovo narušeno zdravlje, što je bilo razlog da ne može otići u Beč obavljati važnije poslove, svjedoči o povjerenju koji biskup polaže u Račkoga, poslavši upravo njega da obavi važne pregovore.⁴⁷

Očito je, također, kako je Rački ukazivao Strossmayeru na stvari koje valja činiti, primjerice, poslati u Kijev brzovaj za proslavu 900 godina pokršćavanja ruskoga naroda, ali mu napominje i način na koji to valja učiniti: »Brzovajku u franceskom jeziku upravite na odbor (komitet) za svečanost, ili na rektora universiteta Sv. Vladimira.«⁴⁸ Strossmayer mu na tome zahvaljuje, napomenuvši da bi on »jamačno zametnuo stvar«, odnosno to zaboravio učiniti.⁴⁹

Pisma svjedoče i o dubokome proživljavanju tragične sudbine hrvatskoga naroda, ali i o međusobnome razumijevanju i otvorenosti ove dvojice velikana. Tako će Strossmayer Račkome: »Vi ste tužni, ko što vidim iz Vašega posljednjega lista. Tuga Vaša posve je opravdana. Mogu Vam reći, da nije ni meni bolje na duši. Želio bi čim prije preseliti se u onaj mir, koji nam svima predstoji. Sve je crno danas kud god čovjek pogleda ..., a Bog zna, hoće li biti kadgod bolje ili ne će. Jedino je stalno, da po sebi ništ postati ne možemo, jer smo kukavni i nevoljni.«⁵⁰

Na više mjesta spominje se i Akademija, koja je, kako se Strossmayer slikovito izrazio, »usred tmastih oblčina, koje nam obzorje zastiru, skoro jedini izvor svjetla i nade u bolju budućnost«, i to ponajprije zahvaljujući »skoro svih s malom iznimkom dičnih članova Akademije naše«.⁵¹ Također, u više će pisama njezin predsjednik i njezin mecena razgo-

⁴⁴ Primjerice, *Strossmayer Račkomu*, Đakovo, 11. jan. 1878., *Korespondencija Rački Strossmayer*, II, str. 137, te na mnogo mjesta u *Korespondenciji*.

⁴⁵ *Rački Strossmayeru*, Zagreb, 18. feb. 1876., isto mj., str. 129.

⁴⁶ *Rački Strossmayeru*, Zagreb, 4. juli 1877., isto mj., str. 115.

⁴⁷ *Strossmayer Račkomu*, Đakovo, 11. febr. 1878., isto mj., str. 144.

⁴⁸ *Rački Strossmayeru*, Zagreb, 22. jula 1888., *Korespondencija Rački Strossmayer*, IV, str. 3.

⁴⁹ *Strossmayer Račkomu*, Rogatec, 27. jula 1888., isto mj., str. 5.

⁵⁰ *Strossmayer Račkomu*, Rim, 10. marta 1876., *Korespondencija Rački Strossmayer*, II, str. 9.

⁵¹ *Strossmayer Račkomu*, Đakovo, 20. marta 1887., *Korespondencija Rački Strossmayer*, III, str. 296.

varati o potencijalnim kandidatima za njezine članove. Tako se, primjerice, Rački protivi primanju dvojice članova, budući da ne pripadaju granama – filologija, povijest, pravo, filozofija, matematika, prirodoslovlje – koje je Akademija svojim pravilima postavila, a, osim toga, nisu objavljalivali radove u Akademijinim izdanjima. »Svaki književnik naški«, reći će Rački, »koji želi stupiti u naše kolo, treba da se radom prijavi«, dodajući »Mi i onako imamo od starije doba dosta balasta; novijega nam ne treba! Bolje da je 15 do 20 r a d i n i h akademika, negoli da ih bude pedeset a da ne rade.«⁵²

Pisma odaju snažan duh F. Račkoga, koji s optimizmom ulazi u svakodnevne bitke, pa će tako reći »Nikada skoro odmora, a na sve strane vuku«, dodajući »Ali, hvala Bogu, zdrav jesam i čil. Sretnu imadem ćud, što mi je duh uvijek elastičan.«⁵³ Suprotno njemu, Strossmayer se otvorenim pesimizmom suočava sa svakodnevnim problemima. Primjerice, rezignirano i pomalo emotivno kaže: »Moji spahinski činovnici ne valjaju ništ ter svojom lakomosti, a lako i podmitljivosti čine mi brige i boli neizmjerne, i daju povoda, da vlada na me navaljuje. Da me najviši razlozi ovd ne drže, odmah bi se u mir i zabit povukao.«⁵⁴ Strossmayerovu emotivnost i na toj liniji povezanost sa sugovornikom možemo vidjeti i kod oslovljavanja na početku pisma »Dragi moj brate Franjo!«, nastavljajući dalje u istome tonu »Ovaj čas dobih Vaš mili list (...).«⁵⁵ U posebnoj prigodi čak, dobivši, kako iz pisma razumijevamo, imendansku čestitku od člana JAZU, Strossmayer, ne krijući svoje oduševljenje, obraća se Račkome riječima: »Presvijetli i prečasni gospodine kanoniče i slavni predsjedniče Akademije znanosti i umjetnosti!«⁵⁶ itd., više puta mu se s izravnom naklonošću iskreno obraća, primjerice, »Vi ste narodu našem od velike potrebe i koristi, pak će Vas Bog narodu našem uzdržavati, koji malo odličnih muževa u krilu svome nosi.«⁵⁷ Ipak, Rački ne odstupa od svojega konstantnog, odmjerenog oslovljavanja s »Preuzvišeni gospodine«.⁵⁸

6.

U *Korespondenciji* i Strossmayer i Rački progovaraju i o mnogim pojedincima u Banskoj Hrvatskoj i izvan nje, pa tako i o onima koji potječu iz zapadne Hrvatske (Istra, Kvarnersko primorje, Gorski kotar i dio Like) ili su tamo živjeli u doba njezina nastanka. Kada je riječ o pravašu Barčiću, za kojeg Šišić u bilješci navodi da je riječ o hrvatskome političaru Erazmu Barčiću (1830.-1913.), tada sucu u Komorskim Moravicama, u *Korespondenciji* prvi put ga spominje Strossmayer, i to kao suca koji se odrekao sudstva u Riječkoj županiji i kreće u Rijeku za odvjetnika.⁵⁹ Strossmayer pretpostavlja da je Barčić, koji od njega traži pozajmicu od 400 forinti te je u to doba za njega nepoznat, bio član Sabora

⁵² *Rački Strossmayeru*, Zagreb, 11. jan. 1822., *isto mj.*, str. 2.

⁵³ *Rački Strossmayeru*, Zagreb, 11. jan. 1882., *isto mj.*, str. 3.

⁵⁴ *Strossmayer Račkomu*, Đakovo, 23. jan. 1882, *isto mj.*, str. 4.

⁵⁵ *Strossmayer Račkomu*, Đakovo, 2. jula 1888., *Korespondencija Rački Strossmayer*, IV, str. 1.

⁵⁶ *Strossmayer Račkomu*, Đakovo, 20. marta 1887., *Korespondencija Rački Strossmayer*, III, str. 296.

⁵⁷ *Strossmayer Račkomu*, Đakovo, 20. marta 1865., *Korespondencija Rački Strossmayer*, I, str. 30.

⁵⁸ *Rački Strossmayeru*, Zagreb, 22. jula 1888., *Korespondencija Rački Strossmayer*, IV, str. 3.

⁵⁹ Erazmo Barčić rođen je u Rijeci 9. lipnja 1830., gdje je i preminuo 6. travnja 1913. U Zagrebu je studirao pravo, nakon čega je bio sudac, a potom odvjetnik u Rijeci. Bio je zastupnik u Saboru u više mandata, a 1906. bio je privremeni predsjednik Sabora. Nakon nastanka Austro-Ugarske Monarhije napušta pravašku ideju i priklanja se onoj južnoslavenskoj/jugoslavenskoj. *Hrvatski leksikon*, I, Zagreb, 1996., str. 65.

kao pristalica A. Starčevića; stoga, dati mu određenu pomoć bilo bi, kaže Strossmayer, »i grehota i ludost«. ⁶⁰ Kasnije ipak piše kako mu je taj riječki pravaš objasnio kako će utrošiti tražena sredstva, pisavši mu o namjerama »naših« pomoraca, dakle Hrvata, da naprave mirnu demonstraciju u trenutku »kad budu iz Stolnoga valjda Biograda došli Madžari u pohode Rijeki, i kad talianomani i Madžari riječki namjeravaju na moru nekakvu mađarsko-talijansku demonstraciju proizvesti«. ⁶¹ Svrha hrvatske demonstracije, koja se, kako stoji u bilješci F. Šišića, trebala odigrati sredinom svibnja 1882., bila je pokazati da more ispred tadašnje Rijeke ⁶² pripada Banskoj Hrvatskoj, kako objašnjava Strossmayer. Tom prigodom u Riječkome bi se zaljevu nalazila i tri parobroda, koja bi imala »naše« (misli se hrvatske, op. M. P.) »zastave, naše napise i t.d.«. ⁶³ Tu je ideju biskup pozitivno ocijenio: »Meni se stvar dopada«, jer joj je svrha dokazati da je »Kvarner naše more«. ⁶⁴

Istu ocjenu sâmoga događaja Strossmayer daje i u idućem pismu te ga je u cijelosti posvetio ideji hrabrih Primoraca, rekavši »i prem sam u novčanoj stisci, ipak bi braći rado pomogao u plemenitoj stvari, koju odobravam«, no u njemu se pojavljuje sumnja, stoga se pita »ko za tom stvari stoji? Jesu li to ozbiljni ljudi? Je l' taj Barčić, koji meni piše, zaista Barčić, deputarac na našem saboru, koji nas tako lijepo i muževno brani?« ⁶⁵ Zato Račkome napominje neka se o čitavoj stvari informira i glede financijskoga podupiranja ideje učini kako mu »Duh Sveti naložio bude«, dodajući da ako je uistinu riječ o E. Barčiću, neka im pribavi sredstva. ⁶⁶ I unatoč pruženoj materijalnoj pomoći, kako vidimo iz idućega pisma, ⁶⁷ Rački, kao dobar poznavatelj političkih prilika u samoj tadašnjoj Rijeci i politici koja se oko nje vodila, ⁶⁸ ocjenjuje kako »ne će imati velikoga praktičkoga rezultata«, jer »Madžarom je Rijeka faktično predana; oni znadu cijeniti more i morski put te se ne će odanle bez sile istisnuti«. ⁶⁹ Dodaje kako je mnogo truda trebalo da saborska većina prihvati poznati zaključak, za koji Šišić u bilješci tumači da je riječ o provizoriju iz 1870., prema kojem je upravu nad Rijekom preuzela zajednička ugarsko-hrvatska vlada. ⁷⁰ Nadalje, Barčić, koji po Strossmayeru spada u »bolje i umjerenije pravaše«, ⁷¹ u bakarskome je listu

⁶⁰ *Strossmayer Račkomu*, Đakovo, 23. marta 1867., *Korespondencija Rački Strossmayer*, I, str. 39, 40.

⁶¹ *Strossmayer Račkomu*, Đakovo, 30. apr. 1882., *Korespondencija Rački Strossmayer*, III (od 5. jan. 1882. do 27. juna 1888.), Zagreb, 1930., str. 17.

⁶² Tadašnja se Rijeka kao grad razvila na desnoj strani potoka Rječine, uz njezin utok u Jadransko more, a na lijevoj strani Rječine u drugoj polovini XIX. st. razvio se grad Sušak. Petar STRČIĆ, *Rijeka od kraja XVIII. st. do 1918.*, Rijeka, sv. I., Rijeka, 1994.

⁶³ U originalnome pismu umjesto *zastave* stajalo je *zavjese*, kako u bilješci napominje Šišić. *Strossmayer Račkomu*, Đakovo, 30. apr. 1882., *Korespondencija Rački Strossmayer*, III, Zagreb, 1930., str. 18.

⁶⁴ *Isto*, str. 17.

⁶⁵ *Strossmayer Račkomu*, Vrpolje, 1. maja 1882., *isto mj.*, str. 18.

⁶⁶ *Isto*, str. 19.

⁶⁷ *Rački Strossmayeru*, Zagreb, 14. maja 1882., *isto mj.*

⁶⁸ Rački je svoja stajališta iznio u knjizi *Rieka prama Hrvatskoj*, Zagreb, 1867.

⁶⁹ *Rački Strossmayeru*, Zagreb, 14. maja 1882., *Korespondencija Rački Strossmayer*, III, str. 19.

⁷⁰ O tome je i kasnije u korespondenciji bilo riječi, primjerice, kada Rački izvještava da je do njega stigla pismeno nepotvrđena vijest kako planirana pomorska manifestacija nije realizirana, budući da im parobrodarsko društvo, po njegovoj pretpostavci pod mađarskim pritiskom, nije ustupilo parobrode. Stoga predlaže Strossmayeru da se preko svojega tajnika Wallingera obrati Barčiću pitanjem gdje je završilo 500 forinti, napominjući da »kada su novci žrtvovani, neka se bar upotrijebe u opću narodnu svrhu«, zatim u pismu *Strossmayer Račkomu*, Đakovo, 11. juna 1882., *isto mj.*, str. 23, i *Rački Strossmayeru*, Zagreb, 4. jula 1882., *isto mj.*, str. 26 i 27.

⁷¹ *Strossmayer Račkomu*, Rogatec, 2. aug. 1884., *isto mj.*, str. 139.

Quarnero, između ostaloga, ukazao na veliko narodno dobrotvorstvo Strossmayerovo, zbog čega bi trebao biti poštovan od svih Hrvata. Za Račkoga, ta je Barčićeva izjava dokaz za njega željena sukoba u Stranci prava.⁷² Barčić se spominje i dalje na nekoliko mjesta.⁷³ Nadalje, spominju se odvjetnik u Rijeci, dr. Bakotić,⁷⁴ te, kako Šišić pojašnjava, Karlo Anton Bakotić (1831.–1887.), u to doba profesor riječke gimnazije.⁷⁵

Strossmayer spominje i »ništicu« i »kukavca« Cseha⁷⁶ – po Šišićevu objašnjenju Eduarda Cseha, mađarskoga političara, koji je bio mađarski povjerenik u Rijeci, a tada se nalazio u Pešti; Cseh se s njime želio sastati, a kako je Strossmayer čuo, on mu je mogao pomoći da se približi caru.⁷⁷ No poučen njegovim negativnim riječkim iskustvom, Rački ga na to upozorava da bude oprezan jer je možda riječ o spletkariji.⁷⁸ Već u idućem Strossmayerovu pismu doznajemo da Cseh k njemu dolazi po nalogu Lónyayevu, tražeći od njega da utječe na opoziciju, koja bi trebala preko novina umjereno djelovati da se za Sabor odabere umjereni zastupnici, među kojima će biti manje svećenika te da pod Strossmayerovim utjecajem bude izabrano 15 zastupnika za Ugarski sabor koji su po čudi Lónyaya.⁷⁹ Strossmayer, kako je vidljivo iz pisma, zalaže se za pomirenje Hrvata i Mađara, ali »samo ako se pošteno i lojalno bude s protivne stranke radilo«, a također ne podržava zahtjev o profilu zastupnika za Ugarski sabor i odabiru manje svećenika u Hrvatski sabor.⁸⁰ Cseh se, nadalje, spominje i kao mogući župan Belovarske županije,⁸¹ a za njega Rački kaže da je u Rijeci »osramotio naš narod«.⁸² Šišić u bilješci pojašnjava kako je predsjednik ugarske vlade, u želji da dobije upravu nad Rijekom, koristeći u te svrhe talijanaške plaćene demonstracije uperene protiv Hrvata, poslao u ožujku 1867. u grad kraljevskoga komesara i dvorskoga savjetnika E. Cseha, čime je bio svrgnut riječki veliki župan i predstavnik banske vlasti Bartol Zmajčić,⁸³ o njemu će kasnije biti riječi. Daljnja dva pisma pokazuju da Strossmayer nije prihvatio Csehov prijedlog, napominjući: »Sve su to ludorije mađarske.«⁸⁴

⁷² *Rački Strossmayeru*, Zagreb, 3. maja 1884., isto mj., str. 123.

⁷³ *Strossmayer Račkomu*, Osijek, 9. marta 1887., isto mj., str. 293, 294; *Rački Strossmayeru*, Zagreb, 24. marta 1887., isto mj., str. 296; *Izjava Josipa Miškatovića u hrvatskom saboru 1. maja 1885.*, isto mj., str. 395; *Interpelacija Nikole Crnkovića u hrvatskom saboru 13. maja 1885.*, isto mj., str. 396; *Izjava dra. Franje Račkoga (»Pozor« 15. maja 1885, br. 111)*, Zagreb, 14. svibnja, isto mj., str. 399.

⁷⁴ *Rački Strossmayeru*, Zagreb, 14. jan. 1874., *Korespondencija Rački Strossmayer*, I, str. 277.

⁷⁵ *Strossmayer Račkomu*, Đakovo, 9. nov. 1862., str. 9. i 10. Karlo Antun Bakotić rođen je u Kaštel Gomilici 4. studenoga 1831., a preminuo u Zadru 13. I. 1887. U Beču i Veneciji studirao je matematiku i fiziku, a jedno je vrijeme radio kao profesor u Rijeci. Objavljivao je prirodnoznanstvene knjige, i to među prvima u nas, a surađivao je u stvaranju *Rječnika znanstvenog nazivlja*, surađujući s Bogoslavom Šulekom. Bavio se i književnom djelatnošću, tiskajući radove u časopisu *Književnik*, a kao preporoditelj u južnoj Hrvatskoj zalagao se za uvođenje hrvatskog jezika u tamošnje škole. *Hrvatski leksikon*, I, Zagreb, 1996., str. 52.

⁷⁶ Eduard CSEH de SZENT-KATOLNA bio je mađarski povjerenik na čelu gradske uprave u Rijeci (*Povijest Rijeke*), Rijeka, 1988., str. 215.

⁷⁷ *Strossmayer Račkomu*, Đakovo, 6. marta 1872., *Korespondencija Rački Strossmayer*, I, str. 161. O Csehovome boravku u nekadašnjoj Rijeci vidi: Maja POLIĆ, »Mađaronski izgredi u Rijeci i makarskome zaleđu uoči Hrvatsko-ugarske nagodbe 1868. godine«, u: *Bakarski zbornik*, sv. 9, 2004., str. 7-33.

⁷⁸ *Rački Strossmayeru*, Zagreb, 12. marta 1872., *Korespondencija Rački Strossmayer*, I, str. 162.

⁷⁹ *Strossmayer Račkomu*, Đakovo, 14. marta 1872., isto mj., str. 163.

⁸⁰ *Isto*.

⁸¹ *Rački Strossmayeru*, Zagreb, 16. marta 1872., isto mj., str. 165.

⁸² *Rački Strossmayeru*, Zagreb, 23. marta 1872., isto mj., str. 167.

⁸³ *Isto*, str. 168.

⁸⁴ *Strossmayer Račkomu*, Đakovo, 10. apr. 1871., isto mj., str. 171, i *Strossmayer Račkomu*, Đakovo, 16. apr. 1872., isto mj., str. 174.

U studenome 1861. Strossmayer savjetuje Račkome da svoje stvari u Rimu ostavi u redu kako ih njegov nasljednik, Črnčić, može u njegovu duhu nastaviti. Ovdje Šišić objašnjava da je riječ o Ivanu Črnčiću, koji je 1862. »primio« Zavod sv. Jeronima u Rimu, gdje je ostao do smrti 1897. godine.⁸⁵ Ipak, iz daljnjih pisama osjeća se njihovo razočaranje u Črnčića, koji »u Rimu opire se i intrigira iz petnih žila, da prepriječi bolje dotiranje Kapitula Sv. Jere u Rimu«,⁸⁶ a Strossmayer njegove intrige naznačuje i dalje⁸⁷ te navodi: »Ne možete si misliti, koliko je Črnčić posrnuo. Siroma, čak je falsificirao javne isprave, samo da svoju svrhu postigne i odluku kongregacije osujeti.« Biskup će o tome obavijestiti i papu.⁸⁸ Na to Rački izražava čuđenje da se »Črnčić dao zaslijepiti i stvar tako zamrsiti.«⁸⁹ Črnčić se dalje spominje na više mjesta, gotovo u jednakome, negativnome kontekstu,⁹⁰ uz prijedlog Račkoga da ga se kao nedostojna člana izbaci iz Zbora,⁹¹ a potkrepu tome daje i Strossmayer riječima »Črnčić je neizmjereno zloban. Njega ćemo na svaki način istisnuti.«⁹² Spominje se i kao kritičar od Račkoga za tisak pripremljenoga *Assemanova Evangelistara*; primjećuje da »od prilike na svakoj strani ima 13 fal(ingi)«. Strossmayer je to opravdao brzim radom F. Račkoga, kojemu ipak treba odati hvalu da je uopće objavio sam kodeks.⁹³ Kroz pisma dobivamo uvid u dio Črnčićeva djelovanja u Svetojeronimskome Zavodu u Rimu,⁹⁴ za njegovo predsjednikovanje u Zavodu, o čijem stanju dobivamo sliku iz pisma koje je Strossmayer uputio Črnčiću.⁹⁵ Na koncu, Rački rimski Zavod drži

⁸⁵ *Strossmayer Račkomu*, Đakovo, 30. nov. 1861., *isto mj.*, str. 6. Ivan Črnčić (Črnčić) rođen je u Polju na Krku 2. svibnja 1830., a preminuo je u Rimu 7. siječnja 1897. Svećenikom postaje 1856., a doktorat teologije postigao je u Beču 1861. godine, kada postaje tajnikom I. J. Vitezića, krčkoga biskupa. Godinu dana kasnije, i to na prijedlog J. J. Strossmayera, zamijenio je tadašnjaga kanonika i ravnatelja Zavoda sv. Jeronima u Rimu, Franju Račkoga. Bavio se znanstvenim radom, napose glagoljaštvom Istre i Kvarnerskoga primorja, specijaliziravši se za glagoljsku paleografiju te iščitavši među prvima Bašćansku ploču. Godine 1882. postaje redovitim članom JAZU. *Hrvatski leksikon*, I, Zagreb, 1996., str. 219; Mirjana i Petar STRČIĆ, »Dr. Ivan Črnčić prvi hrvatski akademik s otoka Krka«, *Krčki kalendar*, Rijeka, 1997., str. 69-73.

⁸⁶ *Strossmayer Račkomu*, Đakovo, 22. febr. 1874., *Korespondencija Rački Strossmayer*, I, str. 285.

⁸⁷ *Strossmayer Račkomu*, Đakovo, 23. nov. 1874., *isto mj.*, str. 326.

⁸⁸ *Strossmayer Račkomu*, Đakovo, 29. nov. 1874., *isto mj.*, str. 327.

⁸⁹ *Rački Strossmayeru*, Zagreb, 20. dec. 1874., *isto mj.*, str. 329.

⁹⁰ *Rački Strossmayeru*, Zagreb, 13. nov. 1871., *isto mj.*, str. 147; *Rački Strossmayeru*, Zagreb, 27. febr. 1874., *isto mj.*, str. 287; *Strossmayer Račkomu*, Rim, 6. jan. 1875., *isto mj.*, str. 332.

⁹¹ *Rački Strossmayeru*, Zagreb, 26. okt. 1875., *isto mj.*, str. 382.

⁹² *Strossmayer Račkomu*, Rim, 5. dec. 1875., *isto mj.*, str. 386.

⁹³ *Strossmayer Račkomu*, Đakovo, 9. maja 1878., *Korespondencija Rački Strossmayer*, II, str. 174.

⁹⁴ *Strossmayer Račkomu*, Đakovo, 2. febr. 1881., *isto mj.*, str. 346; *Strossmayer Račkomu*, Đakovo, 19. okt. 1883., *Korespondencija Rački Strossmayer*, III, str. 87, 88; *Rački Strossmayeru*, Zagreb, 2. febr. 1884., *isto mj.*, str. 110; *Strossmayer Račkomu*, Đakovo, 27. febr. 1884., *isto mj.*, str. 112; *Rački Strossmayeru*, Zagreb, 16. apr. 1884., *isto mj.*, str. 119, 120; *Rački Strossmayeru*, Zagreb, 3. maja 1884., *isto mj.*, str. 123; *Strossmayer Račkomu*, Đakovo, 17. juna 1884., *isto mj.*, str. 128; *Rački Strossmayeru*, Zagreb, 29. juna 1884., *isto mj.*, str. 129; *Rački Strossmayeru*, Zagreb, 6. jan. 1885., *isto mj.*, str. 157; *Strossmayer Račkomu*, Đakovo, 1. jan. 1886., *isto mj.*, str. 202; *Strossmayer Račkomu*, Đakovo, 5. marta 1886., *isto mj.*, str. 207; *Strossmayer Račkomu*, Đakovo, 14. okt. 1886., *isto mj.*, str. 227; *Strossmayer Račkomu*, Đakovo, 26. febr. 1887., *isto mj.*, str. 291; *Strossmayer Račkomu*, Đakovo, 3. marta 1887., *isto mj.*, str. 293; *Strossmayer Račkomu*, Đakovo, 16. marta 1887., *isto mj.*, str. 295; *Rački Strossmayeru*, Zagreb, 4. maja 1887., *isto mj.*, str. 306; *Strossmayer Račkomu*, Đakovo, 10. marta 1888., *isto mj.*, str. 360; *Strossmayer Račkomu*, Đakovo, 24. marta 1888., *isto mj.*, str. 362; *Rački Strossmayeru*, Zagreb, 26. marta 1888., *isto mj.*, str. 363; *Strossmayer Račkomu*, Đakovo, 2. dec. 1888., *Korespondencija Rački Strossmayer*, IV, str. 50; *Strossmayer Račkomu*, Đakovo, 25. nov. 1891., *isto mj.*, str. 290; *Strossmayer Račkomu*, Đakovo, 26. dec. 1891., *isto mj.*, str. 294; *Strossmayer Račkomu*, Krapinske Toplice, 6. jula 1893., *isto mj.*, str. 378.

⁹⁵ Navedeno je pismo datirano 19. okt. 1883., *Korespondencija Rački Strossmayer*, III, str. 88-90, a nalazi se u prilogu njegova pisma Račkomu, *isto mj.*, pisanoga istog dana, str. 87-88.

korisnim samo ako pridonosi našoj reprezentaciji u Italiji i Svetoj Stolici, i to uz pomoć njegove dobre opskrbljenosti i uglednih lica koja bi u njemu djelovala. Ako to ne čini, kao što je u vrijeme pisanja pisma slučaj, »onda je suvišan«.⁹⁶

Uz Črnčića se spominje još jedan Primorac, Antun Karabaić,⁹⁷ vezano uz položaj dotadašnjega čelnika spomenutog Zavoda. Karabaić, koji je bio prvi službeni voditelj i urednik *Naše sloge* u Trstu, prvoga hrvatskog lista Istre i Kvarnerskih otoka,⁹⁸ očito nije Strossmayerov kandidat za taj položaj. Da biskup ne gaji simpatije prema obojici Primoraca, Črnčiću i Karabaiću, proizlazi iz njegova navoda da mu se »ti Krčani ništ ne dopadaju. Ljudi čestiti i pobožni, ali puni skrupula i malenkosnih obzira. Taki je isti naš Črnčić, inače u svakom obziru čestit.«⁹⁹ U idućim je pismima potvrđeno da je Karabaić¹⁰⁰ jedan od trojice kandidata za navedeno mjesto u Rimu¹⁰¹ te da je potvrđeno njegovo mjesto kanonika u Zavodu sv. Jeronima.¹⁰² O Karabaiću je riječ i u nekoliko idućih pismima.¹⁰³

Niti Rački ne govori pozitivno o Črnčiću; za njega je on »pravi bodulski pop bez šireg pogleda«.¹⁰⁴ Vezano uz list *Naša sloga*, Rački piše o njegovoj važnosti za snaženje svijesti Hrvata u Istri te mu treba, smatra Rački, pomoći da bez problema bude tiskan. Zato podržava D. Vitezića da list postane tjednik, i to izdavanjem dionica za njegovu potporu,¹⁰⁵ a kao njegova urednika navodi Karabaića.¹⁰⁶

U korespondenciji se spominje i istomišljenik Strossmayera i Račkoga, biskup Juraj Dobrila,¹⁰⁷ za kojeg Šišić navodi u bilješci: »Juraj Dobrila (1812-1882) od 1857-1875. biskup porečko-puljski, a od 1875. do 1882. biskup tršćanski, hrvatski rodoljub i

⁹⁶ *Rački Strossmayeru*, Zagreb, 6. dec. 1888., *Korespondencija Rački Strossmayer*, IV, str. 52, 53.

⁹⁷ Antun (Ante) Karabaić rođen je 29. studenoga 1832. u Puntu na o. Krku, a preminuo u Trstu 21. siječnja 1906. Zaredivši se nakon studija teologije u Gorici i Trstu, postaje bliski suradnik biskupa J. Dobrile i prvi urednik lista *Naša sloga* od 1870. do 1881. godine, te vjeroučitelj u Trstu. Neko je vrijeme bio kanonik Zavoda sv. Jeronima u Rimu. *Hrvatski leksikon*, I, Zagreb, 1996., str. 569.

⁹⁸ O tome: Nevio ŠETIĆ, *O povezanosti Istre s ostalim hrvatskim zemljama. Naša sloga 1870.-1915.*, Zagreb, 2005.

⁹⁹ *Strossmayer Račkomu*, Đakovo, 22. febr. 1880., *Korespondencija Rački Strossmayer*, II, str. 260. Črnčić se spominje i u pismu *Rački Strossmayeru*, Zagreb, 1. marta 1880., *isto mj.*, str. 261.

¹⁰⁰ Šišić u kazalu navodi da je riječ o Anti Karabaiću (1832.-1906.), inače prvome uredniku tršćanske *Naše sloge*. *Isto mj.*, str. 274.

¹⁰¹ *Strossmayer Račkomu*, Đakovo, 11. apr. 1880., *isto mj.*, str. 272.

¹⁰² *Strossmayer Račkomu*, Đakovo, 19. okt. 1883., *Korespondencija Rački Strossmayer*, III, str. 87. O tome je riječ i u pismu *Strossmayer Račkomu*, Đakovo, 19. okt. 1883., *isto mj.*, str. 87, kao kanonika spominje ga se i u: *Rački Strossmayeru*, Zagreb, 3. maja 1884., *isto mj.*, str. 122, 125.

¹⁰³ Prilog: *Biskup Strossmayer kanoniku Ivanu Črnčiću*, Đakovo, 19. okt. 1883., *isto mj.*, str. 90.

¹⁰⁴ *Rački Strossmayeru*, Zagreb, 27. nov. 1880., *Korespondencija Rački Strossmayer*, II, str. 337.

¹⁰⁵ *Rački Strossmayeru*, 4. febr. 1882., *Korespondencija Rački Strossmayer*, III, str. 6.

¹⁰⁶ *Rački Strossmayeru*, Zagreb, 4. febr. 1882., *isto mj.*, str. 5; *Rački Strossmayeru*, Zagreb, 18. febr. 1882., *isto mj.*, str. 11.

¹⁰⁷ *Strossmayer Račkomu*, Rim, 23. febr. 1876., *Korespondencija Rački Strossmayer*, II, str. 8. Juraj Dobrila rođen je 16. travnja 1812. u Velome Ježenju, u Pazinštini, a preminuo 13. siječnja 1882. u Trstu. Doktorirao je teologiju u Beču na Augustineumu, a 1857. postao je porečko-puljskim biskupom, i to na prijedlog Franje Josipa I., a 1875. postao je tršćansko-koparskim biskupom. Jedan je od najvažnijih preporoditelja istarskoga područja druge polovine XIX. stoljeća. Od 1861. bio je član Istarskoga pokrajinskog sabora (sjedište u Poreču), a bio je i predstavnik u bečkome parlamentu, od 1873. godine. Zagovarao je ravnopravnost hrvatskoga i slovenskoga jezika s talijanskim, ukazujući na tešku gospodarsku situaciju u Istri. Utjecao je na pokretanje prvog hrvatskoga glasila u Istri i na Kvarnerskim otocima (kalendar *Istran* 1869. i list *Naša sloga* 1870.). Njegovo je najvažnije djelo molitvenik *Otče, budi volja Tvoja!* pisan hrvatskim jezikom. *Hrvatski leksikon*, II, Zagreb, 1997., str. 255. Usp. *Istarski preporoditelj Juraj Dobrila, 1812-1882*, Pazin, 1985.

književnik.«¹⁰⁸ Kako vidimo iz prepiske, Strossmayer je u nekoliko navrata namjeravao ili je posjetio Dobrilu¹⁰⁹ ili, pak, predlaže Račkome da ga posjeti.¹¹⁰ Saznajemo da je postojala ideja da se dvije biskupije, Tršćanska i Porečka združe, ali Strossmayer, nakon razgovora s Dobrilom, to opovrgava.¹¹¹ Odlazak Dobrila na mjesto biskupa u Trst Rački s radošću prihvaća.¹¹² Vidljivo je kako Strossmayer i Dobrila dijele isto mišljenje o nekim pitanjima,¹¹³ a Strossmayerovo povjerenje u njega očituje se i njegovim prijedlogom Dobrile, »koji je naš čovjek, prot komu niti Rim niti Beč ništ ne ima«, nunciju za apostolskoga vizitatora u Bosni,¹¹⁴ o čemu će i dalje biti riječi.¹¹⁵ Biskup Dobrila spominje se i neformalno, na više mjesta.¹¹⁶ U pismu iz 1882. spominje se i njegova smrt,¹¹⁷ a govor je i o njegovu mukotrpnu skupljanju sredstava za dječjačko sjemenište siromašne istarske hrvatske djece, od čega je novi tršćanski biskup Glavina odstupio.¹¹⁸

Spominje se i Fiamin (za koga Šišić u bilješci kaže: »Ivan Fiamin (1833-1890), Istranin, riječki kanonik i hrvatski književnik); govor je o njemu kao jednome od dvojice mogućih nasljednika Soićeve za mjesto senjskoga biskupa (drugi mogućih nasljednik je F. Rački«),¹¹⁹ ali, u kasnijem pismu vidimo da obojica nisu bili kandidati po mjeri mađarske vlade.¹²⁰

Kao politički oponent liniji Strossmayer-Rački spominje se i narodni zastupnik Nikola Crnković, za kojega u bilješci Šišić tumači da je optužio Akademiju za sazivanje književnoga kongresa, unatoč zabrani vlade, sudeći na temelju toga da će ona biti »agitacioni bureau protiv sistema i vlade«, što valja spriječiti.¹²¹ Zbog reakcije Račkoga koja je potom uslijedila u listu *Pozor*, Crnković ga je optužio za uvredu poštenja.¹²² Isti se spominje i kod nabavke slika za Strossmayerovu galeriju, pri čemu Rački savjetuje da Crnkoviću nije uputno reći tko je kupac slike kako ne bi tražio za nju veću cijenu.¹²³ Također, Šišić u bilješci kazuje »da je Nikola Crnković – poznati intimus bana grofa Khuena-Héderváryja« te je kao takav sudjelovao u organiziranju izborne prijevare 1887. godine.¹²⁴ Crnković se

¹⁰⁸ *Rački Strossmayeru*, Zagreb, 11. febr. 1872., *Korespondencija Rački Strossmayer*, I, str. 159.

¹⁰⁹ *Strossmayer Račkomu*, Đakovo, 11. dec. 1873., *isto mj.*, str. 266; *Strossmayer Račkomu*, Đakovo, 7. febr. 1874., *isto mj.*, str. 280; *Strossmayer Račkomu*, Đakovo, 15. febr. 1874., *isto mj.*, str. 282. Pismo sa Strossmayerovim planom posjeta Dobrile nalazi se i u dodatku IV. knjige, Rim, 22. jan. 1872., str. 419.

¹¹⁰ *Strossmayer Račkomu*, Rim, 13. febr. 1875., *Korespondencija Rački Strossmayer*, I, str. 340.

¹¹¹ *Strossmayer Račkomu*, Beč, 20. juna 1875., *isto mj.*, str. 361.

¹¹² *Rački Strossmayeru*, Zagreb, 28. juna 1875., *isto mj.*, str. 364.

¹¹³ *Strossmayer Račkomu*, Rim, 23. febr. 1876., *Korespondencija Rački Strossmayer*, II, str. 8.

¹¹⁴ *Strossmayer Račkomu*, Rim, 6. dec. 1878., *isto mj.*, str. 192.

¹¹⁵ *Rački Strossmayeru*, Zagreb, 30. dec. 1878., *isto mj.*, str. 195; *Rački Strossmayeru*, Zagreb, 9. apr. 1879., *isto mj.*, str. 217.

¹¹⁶ *Strossmayer Račkomu*, Rogatec, 22. jula 1880., *isto mj.*, str. 288, 289; *Rački Strossmayeru*, Zagreb, 25. jula 1880., *isto mj.*, str. 291; *Strossmayer Račkomu*, Rogatec, 26. jula 1880., *isto mj.*, str. 292; *Rački Strossmayeru*, Zagreb, 30. jula 1880., *isto mj.*, str. 294; *Rački Strossmayeru*, Zagreb, 24. sept. 1881., *isto mj.*, str. 410.

¹¹⁷ *Rački Strossmayeru*, Zagreb, 4. febr. 1882., *Korespondencija Rački Strossmayer*, III, str. 6.

¹¹⁸ *Rački Strossmayeru*, Zagreb, 16. apr. 1884., *isto mj.*, str. 119.

¹¹⁹ *Rački Strossmayeru*, Zagreb, 28. juna 1875., *Korespondencija Rački Strossmayer*, I, str. 364, 365.

¹²⁰ *Rački Strossmayeru*, Zagreb, 28. dec. 1875., *isto mj.*, str. 394.

¹²¹ *Rački Strossmayeru*, Zagreb, 17. maja 1885., *Korespondencija Rački Strossmayer*, III, str. 176.

¹²² Isto. O Crnkovićevoj tužbi Račkoga riječ je u pismu *Rački Strossmayeru*, Zagreb, 9. juna 1885., *isto mj.*, str. 180, i *Rački Strossmayeru*, Zagreb, 28. juna 1885., *isto mj.*, str. 182.

¹²³ *Rački Strossmayeru*, Zagreb, 14. maja 1882., *isto mj.*, str. 19.

¹²⁴ *Rački Strossmayeru*, Zagreb, 26. aug. 1887., *isto mj.*, str. 322.

spominje na više mjesta u *Dodatku. Spisi o prijedlogu Fr. Račkoga o sazivu kongresa jugoslavenskih književnika i o procesu Rački – Crnković*, u trećoj knjizi.¹²⁵

Govor je i o dr. Petru Matkoviću (u indeksu lica stoji kako je riječ o profesoru Zagrebačkoga sveučilišta i akademiku, a u bilješci Šišić poblizje kaže da je Matković /1830.-1898./ bio profesor geografije na Sveučilištu u Zagrebu).¹²⁶ Rački predlaže Strossmayeru da, među ostalima, i Matkovića odlikuje budući da nije nikada primio niti jedno priznanje od Crkve, primjerice, nitko od biskupa nije ga imenovao ni prisjednikom Duhovnoga stola, iako se, kako Rački kaže, »ta čast daje kojekakvim glupakom«.¹²⁷ I već u idućem pismu Strossmayer izvještava kako će i Matkovića »imenovati svojim konzistorijalnim asesomom«.¹²⁸ Kako Rački izvještava, Matković je imenovan tajnikom Akademije zaduženim za sjednice,¹²⁹ a spomenut je i dalje, ali uzgred.¹³⁰ U jednome od pisama koje je primio Strossmayer, vjerojatno s namjerom da njega i Račkoga posvadi s našim poznatim geografom, stoji kako Rački Matkovića, »kog sav svijet punim pravom mrzi, posve u svojoj ruci ima«, na što će Strossmayer odgovoriti, u duhu svojih prijašnjih izjava, kako je Matković »čovjek učen i vješt, da ima sigurno svojih mušica, ali da se je i vlada prama njemu zlo ponašala, i da mržnja proti Matkoviću većom stranom otale dolazi, što on ne će nekim ljudem kod vlade da laska«.¹³¹

Mnogo je prostora posvećeno i Ivanu Mažuraniću.¹³² U vrijeme nastanka drugoga pisma prve knjige bio je predsjednik »dvorskoga dikasterija«, kako u bilješci navodi Šišić, vr-

¹²⁵ *Interpelacija Nikole Crnkovića u hrvatskom saboru 13. maja 1885., isto mj.*, str. 395; *Izjava dra. Franje Račkoga (»Pozor« 15. maja 1885, br. 111)*, Zagreb, 14. svibnja 1885., *isto mj.*, str. 400, 401; *Očitovanje dra. Franje Račkoga (prigodom preslušavanja)*, Zagreb, prije 28. juna 1885., *isto mj.*, str. 402, 204, 404, 405; *Optužnica*, Zagreb, 15. jula 1885., *isto mj.*, str. 405, 406, 407, koju potpisuje Nikola pl. Czernkovich; *Priziv dra. Franje Račkoga na banski stol, isto mj.*, str. 408, 409; *Rješenje banskoga stola*, Zagreb, 15. sept. 1885., *isto mj.*, str. 410, 411; *Rješenje stola sedmorice*, Zagreb, 17. maja 1886., *isto mj.*, str. 411–413.

¹²⁶ *Rački Strossmayeru*, Zagreb, oko 1. aug. 1870., *Korespondencija Rački Strossmayer*, I, str. 108 i 109. Petar Matković, rođen u Senju 18. lipnja 1830., a preminuo u Beču 25. ožujka 1898. Studirao je geografiju u Beču, Pragu, Berlinu i Göttingenu, doktoriravši 1860. u Grazu. Neko je vrijeme predavao u gimnaziji u Varaždinu, potom od 1883. do 1893. bio je prvi profesor Katedre za geografiju Zagrebačkoga sveučilišta. Izabran je za redovitoga člana JAZU, gdje je obavljao i dužnost glavnoga tajnika od 1884. do 1892. Jedan je od suosnivaatelja Statističkoga ureda za Hrvatsku i Slavoniju. *Hrvatski leksikon*, II, Zagreb, 1997., str. 83.

¹²⁷ *Rački Strossmayeru*, Zagreb, 3. aug. 1873., *Korespondencija Rački Strossmayer*, I, str. 231.

¹²⁸ *Strossmayer Račkomu*, Đakovo, 7. aug. 1873., *Korespondencija Rački Strossmayer*, I, str. 233.

¹²⁹ *Rački Strossmayeru*, Zagreb, 20. nov. 1873., *isto mj.*, str. 259. O tome je govor i u pismu *Rački Strossmayeru*, Zagreb, 2. dec. 1873., *isto mj.*, str. 264.

¹³⁰ *Rački Strossmayeru*, Zagreb, oko 18. apr. 1871., *isto mj.*, str. 133; *Rački Strossmayeru*, Zagreb, 2. nov. 1872., *isto mj.*, str. 192, i *Strossmayer Račkomu*, Đakovo, 6. apr. 1867., *isto mj.*, str. 398. U indeksu lica prezime »Matković« pogrešno je napisano »Marković«. Dalje, spominje ga se u pismima: *Strossmayer Račkomu*, Đakovo, 14. sep. 1876., *Korespondencija Rački Strossmayer*, II, str. 47; *Strossmayer Račkomu*, Đakovo, 17. sept. 1876., *isto mj.*, str. 48, 49; *Rački Strossmayeru*, Zagreb, 4. okt. 1876., *isto mj.*, str. 68; *Rački Strossmayeru*, Zagreb, 6. dec. 1877., *isto mj.*, str. 131; *Rački Strossmayeru*, Zagreb, 9. apr. 1879., *isto mj.*, str. 218; *Strossmayer Račkomu*, Đakovo, 26. okt. 1879., *isto mj.*, str. 239; *Rački Strossmayeru*, Zagreb, 6. febr. 1880., *isto mj.*, str. 253; *Rački Strossmayeru*, Zagreb, 21. aug. 1880., *isto mj.*, str. 296; *Rački Strossmayeru*, Zagreb, 30. jula 1881., *isto mj.*, str. 396; *Rački Strossmayeru*, Zagreb, 18. febr. 1882., *Korespondencija Rački Strossmayer*, III, str. 11; *Rački Strossmayeru*, Zagreb, 19. dec. 1882., *isto mj.*, str. 52; *Strossmayer Račkomu*, Đakovo, 26. nov. 1884., *isto mj.*, str. 154; *Rački Strossmayeru*, Zagreb, 30. nov. 1884., *isto mj.*, str. 154; *Rački Strossmayeru*, Zagreb, 9. dec. 1884., *isto mj.*, str. 157.

¹³¹ *Strossmayer Račkomu*, Đakovo, 2. apr. 1878., *isto mj.*, str. 162, 163.

¹³² O Ivanu Mažuraniću nije potrebno iznositi biografske podatke. Usp. *Ivan Mažuranić. Izabrani politički spisi*, Zagreb, 1999.; Ivo FRANGEŠ, *Mažuranić danas*, Dubrovnik, I, 1-2, str. 23-36, Dubrovnik, 1990.; Rafa-

hovnoga nadležstva za Hrvatsku i Slavoniju, a na to ga je mjesto Franjo Josip I. postavio 21. prosinca 1860. U studenome iduće godine dikasterij postaje »hrvatskom dvorskom kancelarijom«, a Mažuranić njezinim kancelarom.¹³³ Spominje se letimično u nizu pisama, i to punim imenom i prezimenom,¹³⁴ prezimenom,¹³⁵ imenom¹³⁶ ili kao *kancelar*,¹³⁷ kojega jednom prilikom Strossmayer ubraja u naše ljude koji s njime suviše politiziraju. Ti isti ljudi, kaže Strossmayer, »hotimice razoriše sve političke elemente u zemlji, s kojima bi se moglo uspješno djelovati, pa bi ipak sad rad djelovati u ugledom se i sposobnošću odličnih ljudi služiti«. ¹³⁸ Mažuranić je i jedan od kandidata koje bi članovi Stranke prava, da je njihova pobuna 1871. uspjela, »smaknuli, čim osvoje Zagreb«. ¹³⁹ Bio je, također, kako piše Rački, i jedan od članova Odbora za reviziju Nagodbe,¹⁴⁰ vezano uz što ga se spominje na više mjesta,¹⁴¹ a 1872. izabran je »jednoglasno od saborske (riječ je o Hrvatskome

el BOGIŠIĆ, *Ivan Mažuranić i Marko Marulić*, Zagreb, 1962; *Pisma i govori. Ivan Mažuranić*, Zagreb, 1979.; Nikola BATUŠIĆ, »Ivan Mažuranić i kazalište«, *Republika*, god. XLVIII, br. 7-8, Zagreb, 1991., str. 162-175; Ivan PEDERIN, »Politička djelatnost Ivana Mažuranića 1860-ih godina u Beču«, *Hrvatska obzorja*, god. IV, sv. 3, Split, 1996., str. 605-612.

¹³³ *Strossmayer Račkomu*, Beč, 31. aug. 1861, *Korespondencija Rački Strossmayer*, I, str. 2, 3.

¹³⁴ *Rački Strossmayeru*, Zagreb, 8. jula 1872., *isto mj.*, str. 183; *Strossmayer Račkomu*, Rogatec, 24. jula 1872., *isto mj.*, str. 189; *Rački Strossmayeru*, Đakovo, 22. aug. 1874., *isto mj.*, str. 317, *Strossmayer Račkomu*, Đakovo, 9. maja 1878., *Korespondencija Rački Strossmayer*, II, str. 175.

¹³⁵ *Strossmayer Račkomu*, Đakovo, 30. okt. 1861., *Korespondencija Rački Strossmayer*, I, str. 5; *Rački Strossmayeru*, Varaždin, 28. juna 1863., *isto mj.*, str. 13; *Strossmayer Račkomu*, Rim, 12. nov. 1869., *isto mj.*, str. 99; *Rački Strossmayeru*, Zagreb, 12. sept. 1871., *isto mj.*, str. 140, 141; *Rački Strossmayeru*, Zagreb, 23. sept. 1871., *isto mj.*, str. 142, 143; *Rački Strossmayeru*, Zagreb, 8. jan. 1872., *isto mj.*, str. 155; *Strossmayer Račkomu*, Đakovo, 14. marta 1872., *isto mj.*, str. 163; *Rački Strossmayeru*, Zagreb, 23. marta 1872., *isto mj.*, str. 167; *Rački Strossmayeru*, Zagreb, 17. apr. 1872., *isto mj.*, str. 175; *Rački Strossmayeru*, Zagreb, 28. nov. 1872., *isto mj.*, str. 197; *Rački Strossmayeru*, Zagreb, 12. jan. 1873., *isto mj.*, str. 204; *Strossmayer Račkomu*, Đakovo, 26. juna 1873., *isto mj.*, str. 224; *Rački Strossmayeru*, Zagreb, 9. jula 1873., *isto mj.*, str. 228; *Strossmayer Račkomu*, Rogatec, 12. jula 1873., *isto mj.*, str. 228, 229; *Rački Strossmayeru*, Zagreb, 24. sept. 1873., *isto mj.*, str. 244; *Rački Strossmayeru*, Zagreb, 2. nov. 1873., *isto mj.*, str. 253; *Strossmayer Račkomu*, Đakovo, 11. nov. 1873., *isto mj.*, str. 256; *Strossmayer Račkomu*, Đakovo, 27. nov. 1873., *isto mj.*, str. 260; *Rački Strossmayeru*, Zagreb, 5. jan. 1874., *isto mj.*, str. 274; *Rački Strossmayeru*, Zagreb, 11. febr. 1874., *isto mj.*, str. 282; *Rački Strossmayeru*, Zagreb, 27. febr. 1874., *isto mj.*, str. 287; *Rački Strossmayeru*, Zagreb, 10. marta 1874., *isto mj.*, str. 290; *Rački Strossmayeru*, Zagreb, 31. maja 1875., *isto mj.*, str. 357; *Rački Strossmayeru*, Zagreb, 12. juna 1875., *isto mj.*, str. 359; *Rački Strossmayeru*, Zagreb, 19. aug. 1875., *isto mj.*, str. 371; *Rački Strossmayeru*, Zagreb, 26. okt. 1875., *isto mj.*, str. 383; *Rački Strossmayeru*, Zagreb, 11. jan. 1876., *isto mj.*, str. 2; *Rački Strossmayeru*, Zagreb, 2. okt. 1887., *Korespondencija Rački Strossmayer*, II, str. 126; *Rački Strossmayeru*, Zagreb, 15. febr. 1878., *isto mj.*, str. 145; *Strossmayer Račkomu*, Đakovo, 2. apr. 1878., *isto mj.*, str. 162; *Rački Strossmayeru*, Zagreb, 22. apr. 1878., *isto mj.*, str. 168; *Strossmayer Račkomu*, Đakovo, 9. maja 1878., *isto mj.*, str. 176; *Rački Strossmayeru*, Zagreb, 24. jula 1878., *isto mj.*, str. 180; *Rački Strossmayeru*, Zagreb, 1. marta 1880., *isto mj.*, str. 261; *Rački Strossmayeru*, Zagreb, 21. aug. 1880., *isto mj.*, str. 297; *Rački Strossmayeru*, Zagreb, 26. apr. 1881., *isto mj.*, str. 384; *Rački Strossmayeru*, Zagreb, 23. aug. 1881., *isto mj.*, str. 404; *Strossmayer Račkomu*, Đakovo, 28. aug. 1881., *isto mj.*, str. 405; *Strossmayer Račkomu*, Rogatec, 2. aug. 1884., *Korespondencija Rački Strossmayer*, III, str. 139; *Strossmayer Račkomu*, Đakovo, 1. jan. 1886., *isto mj.*, str. 202; *Strossmayer Račkomu*, Đakovo, 29. apr. 1887., *isto mj.*, str. 305.

¹³⁶ *Strossmayer Račkomu*, Beč, u aug. 1861., *Korespondencija Rački Strossmayer*, I, str. 395.

¹³⁷ *Strossmayer Račkomu*, Đakovo, 29. nov. 1862., *isto mj.*, str. 12; *Rački Strossmayeru*, Varaždin, 28. juna 1863., *isto mj.*, str. 14; *Strossmayer Račkomu*, Đakovo, 14. febr. 1865., *isto mj.*, str. 29.

¹³⁸ *Strossmayer Račkomu*, Đakovo, *isto mj.*, 3. jan. 1865., str. 25.

¹³⁹ *Rački Strossmayeru*, Zagreb, 16. okt. 1971., *isto mj.*, str. 146.

¹⁴⁰ *Rački Strossmayeru*, Zagreb, 12. dec. 1871., *isto mj.*, str. 151.

¹⁴¹ *Strossmayer Račkomu*, Budimpešta, 25. marta 1873., *isto mj.*, str. 215; *Strossmayer Račkomu*, Budimpešta, 25. marta 1873., *isto mj.*, str. 216. Navedena je nadnevka Strossmayer Račkome sastavio i drugo pismo, i to nakon što je primio čestitku F. Račkoga, kako stoji u uvodu pisma; nadalje, o pregovorima je riječ i u pismu

saboru) većine« za njegova predsjednika.¹⁴² Konačni prijedlog revizije Nagodbe hrvatska je Regnikolarna deputacija prihvatila 1873. godine, o čemu je Mažuranić brzojavom obavijestio Strossmayera, napisavši, kako bilježi Strossmayer, »Ausgleich perfekt« (Nagodba je perfektna), na što će Strossmayer: »Gott segne« (Neka Bog blagoslovi!). Nakon toga, očito razočaran postignutim, piše Račkome: »Ja ne ću ničim da našim ljudem na putu stojim, ali i ne ću ničim da sudjelujem. Ja ću se posve povući natrag, jerbo naši ljudi nisu za nikakvu politiku.«¹⁴³ Vijest o tome da će Ivan Mažuranić postati banom, Strossmayer je oštro komentirao: »Znate l' čega se bojim? Ivan je neraden, indolentan i ponešto tiraničan. Svi ćeju posli, kô i prije, zapeti *et erunt novissima peiora prioribus*. Tomu bi jedini *remedium* bio, kad bi tri šefa bila našem saboru odgovorna. To bi u današnjih okolnostih jedino sredstvo bilo, da se ban proti navali peštanskoj obrani i da autonomija posve ne ostane mrtvo slovo. Ali toga škopci postići ne ćeju nikada. Pače, bude li sreće u Madžara i budu li dugo vremena u milosti kod Dvora, onda dobro, prijatelju, pamтите: zbogom hrvatski sabore! Direktni izbori, pak smo gotovi to je plod neznanstva, nehajstva, a najviše mlohavosti naše.«¹⁴⁴ Do Račkoga je nakon toga došla vijest da će Mažuranić biti tek ministrom¹⁴⁵ te u kasnijem pismu raspravlja o mogućim kombinacijama, napominjući kako je Mažuranić i carev kandidat za mjesto bana.¹⁴⁶ Bude li radio u korist svoje zemlje, Rački otvoreno piše da će ga podržati,¹⁴⁷ dok Strossmayer, nakon što je Mažuranić postao banom, i dalje sumnja i protivi se njegovim postupcima, dodavši: »Alaj mi se nije dopao nimalo njegov govor. Samoga sebe hvaliti, to ništa drugo nije, nego upravo primorska prpošija.«¹⁴⁸ Rački, pak, oprezno, ali optimistično pristupa tom izboru: »Inače Mažuranić se dosada sasama korektno vlada; bez upitivanja i savjetovanja ne radi ništa. A i marljiv je, začudo.« Potom dodaje: »U ostalom, mi ćemo svi rado podupirati Mažuranića, gdje bude šta dobra htjeo za domovinu učiniti.«¹⁴⁹ U vezi s napretkom zemlje Rački je razgovarao s Mažuranićem, koji mu je najavio provođenje reorganizacije zemlje, ali »polagano, bez buke, i da se Madžari ne dosjete«, te se namjerava »polagano riješiti svih elemenata madžaronskih i zemlju pripremiti za veću misiju.«¹⁵⁰ U istome tonu sada nastavlja Strossmayer.¹⁵¹ Mažuranić se, nadalje, u pismima pojavljuje kao »Ban«.¹⁵² Namjera mu je bila predložiti Račkoga za na-

Rački Strossmayeru, Zagreb, 28. marta 1873., isto mj., str. 218; Strossmayer Račkomu, Đakovo, 21. apr. 1873., isto mj., str. 222.

¹⁴² Rački Strossmayeru, Zagreb, 20. jan. 1872., isto mj., str. 156.

¹⁴³ Strossmayer Račkomu, Rogatec, 4. jula 1873., isto mj., str. 226, 227.

¹⁴⁴ Strossmayer Račkomu, Đakovo, 21. aug. 1873., isto mj., str. 234, 235.

¹⁴⁵ Rački Strossmayeru, Zagreb, 6. sept. 1873., isto mj., str. 239.

¹⁴⁶ Rački Strossmayeru, Zagreb, 15. sept. 1873., isto mj., str. 242.

¹⁴⁷ Rački Strossmayeru, Zagreb, 28. sept. 1873., isto mj., str. 245.

¹⁴⁸ Strossmayer Račkomu, Đakovo, 11. okt. 1873., isto mj., str. 246.

¹⁴⁹ Rački Strossmayeru, Zagreb, 16. okt. 1873., isto mj., str. 247.

¹⁵⁰ Rački Strossmayeru, Zagreb, 18. febr. 1874., isto mj., str. 283.

¹⁵¹ Strossmayer Račkomu, Đakovo, 19. okt. 1873., isto mj., str. 248.

¹⁵² Rački Strossmayeru, Zagreb, 26. okt. 1873., isto mj., str. 251; Strossmayer Račkomu, Đakovo, 7. dec. 1873., isto mj., str. 265; Rački Strossmayeru, Zagreb, 20. dec. 1873., isto mj., str. 269; Rački Strossmayeru, Zagreb, 5. jan. 1874., isto mj., str. 273; Strossmayer Račkomu, Đakovo, 7. febr. 1874., isto mj., str. 280; Rački Strossmayeru, Zagreb, 11. febr. 1874., isto mj., str. 281; Rački Strossmayeru, Zagreb, 7. apr. 1874., isto mj., str. 299; Rački Strossmayeru, Zagreb, 22. maja 1874., isto mj., str. 307; Rački Strossmayeru, Zagreb, 3. juna 1874., isto mj., str. 310; Rački Strossmayeru, Zagreb, 3. juna 1874., isto mj., str. 311; Rački Strossmayeru, Zagreb, 10. aug. 1874., isto mj., str. 316; Rački Strossmayeru, Zagreb, 16. jan. 1875., isto mj., str. 335; Rački

čelnika Odjela za bogoštovlje i nastavu¹⁵³ i osnovati Sveučilište u Zagrebu.¹⁵⁴ U jednome trenutku, potaknut političkim prilikama, pomišljao je čak na davanje ostavke na mjesto bana, na što će Strossmayer: »Ivan Mažuranić ne imade te energije, da se časti banske odrekne. On će se dati nagovoriti, da ostane. Za to mlitavci imaju uvijek dost razloga.«¹⁵⁵ Ipak, na više mjesta u korespondenciji vidljivo je kako se Mažuranić pokušava dodvoriti Strossmayeru.¹⁵⁶ I Rački će potom pokazati da nema povjerenja u bana, riječima: »Molio bih Vas, da ne biste više banu pismeno nikoga i nikada preporučivali. Ban je tako indiskretnan (...).«¹⁵⁷ Naposljetku, Rački piše da Mažuranić odstupa s banske časti a nasljeđuje ga grof Ladislav Pejačević.¹⁵⁸ Kako će stvari dalje teći, po očito dobro poznatome obrascu, navodi Strossmayer: »Ban Mažuranić bio je do jučer velik i zaslužan muž. Danas je krivac, jer su mu prazne ruke. Sad se valja pod skut novoga bana uvlačiti, da se prošli udobni život nastavi.«¹⁵⁹ Ali postoje događaji koji ujedine pojedince različitih promišljanja, poput uništavanja imovine Zemaljskoga arhiva u Zagrebu, u vezi s čim je i Mažuranić reagirao u novinama.¹⁶⁰ U načelu – Mažuranić nije bio »simpatičan« Strossmayeru i Račkome.

Vežano uz demonstracije u tadašnjoj Rijeci, spominje se i Ante Mažuranić, banov brat (u Šišićevu kazalu: ravnatelj riječke gimnazije, a u bilj. 1805.-1888.).¹⁶¹ Na dva se mjesta

Strossmayeru, Zagreb, 22. marta 1875., *isto mj.*, str. 342; *Strossmayer Račkomu*, Đakovo, 31. marta 1875., *isto mj.*, str. 344; *Rački Strossmayeru*, Zagreb, 2. apr. 1875., *isto mj.*, str. 345; *Rački Strossmayeru*, Zagreb, 11. apr. 1875., *isto mj.*, str. 347; *Strossmayer Račkomu*, Đakovo, 29. apr. 1875., *isto mj.*, str. 351; *Rački Strossmayeru*, Zagreb, 21. maja 1875., *isto mj.*, str. 353; *Strossmayer Račkomu*, Đakovo, 26. maja 1875., *isto mj.*, str. 355; *Rački Strossmayeru*, Zagreb, 27. aug. 1875., *isto mj.*, str. 374; *Rački Strossmayeru*, Zagreb, 7. okt. 1875., *isto mj.*, str. 379; *Rački Strossmayeru*, Zagreb, 11. okt. 1875., *isto mj.*, str. 380; *Strossmayer Račkomu*, Đakovo, 19. okt. 1875., *isto mj.*, str. 382; *Strossmayer Račkomu*, Rim, 5. dec. 1875., *isto mj.*, str. 386; *Strossmayer Račkomu*, Rim, 15. jan. 1876., *Korespondencija Rački Strossmayer*, II, str. 4; *Rački Strossmayeru*, Zagreb, 27. febr. 1876., *isto mj.*, str. 9; *Rački Strossmayeru*, Zagreb, 14. marta 1876., *isto mj.*, str. 11; *Rački Strossmayeru*, Zagreb, 10. apr. 1876., *isto mj.*, str. 13; *Strossmayer Račkomu*, Đakovo, 30. apr. 1876., *isto mj.*, str. 15; *Strossmayer Račkomu*, Đakovo, 1. maja 1876., *isto mj.*, str. 18, 19; *Strossmayer Račkomu*, Đakovo, 7. maja 1876., *isto mj.*, str. 20; *Strossmayer Račkomu*, Đakovo, 22. maja 1876., *isto mj.*, str. 25, 26; *Rački Strossmayeru*, Zagreb, 5. jula 1876., *isto mj.*, str. 33; *Rački Strossmayeru*, Zagreb, 16. jula 1876., *isto mj.*, str. 36; *Strossmayer Račkomu*, Đakovo, 17. sept. 1876., *isto mj.*, str. 49; *Rački Strossmayeru*, Zagreb, 19. okt. 1876., *isto mj.*, str. 69; *Rački Strossmayeru*, Zagreb, 19. jan. 1877., *isto mj.*, str. 81; *Rački Strossmayeru*, Zagreb, 23. jun. 1877., *isto mj.*, str. 83; *Rački Strossmayeru*, Zagreb, 8. febr. 1877., *isto mj.*, str. 84; *Strossmayer Račkomu*, Đakovo, 13. febr. 1877., *isto mj.*, str. 86; *Rački Strossmayeru*, Zagreb, 19. febr. 1877., *isto mj.*, str. 88; *Rački Strossmayeru*, Zagreb, 23. febr. 1877., *isto mj.*, str. 91; *Strossmayer Račkomu*, Osijek, 6. apr. 1877., *isto mj.*, str. 97; *Strossmayer Račkomu*, Đakovo, 12. apr. 1877., *isto mj.*, str. 100; *Rački Strossmayeru*, Zagreb, 30. apr. 1877., *isto mj.*, str. 104; *Rački Strossmayeru*, Zagreb, 25. maja 1877., *isto mj.*, str. 109; *Strossmayer Račkomu*, Rogatec, 3. jula 1877., *isto mj.*, str. 114; *Strossmayer Račkomu*, Đakovo, 13. maja 1877., *isto mj.*, str. 122; *Strossmayer Račkomu*, Đakovo, 2. apr. 1878., *isto mj.*, str. 163; *Rački Strossmayeru*, Zagreb, 5. apr. 1878., *isto mj.*, str. 166; *Rački Strossmayeru*, Zagreb, 22. apr. 1878., *isto mj.*, str. 167; *Rački Strossmayeru*, Zagreb, 22. apr. 1878., *isto mj.*, str. 167; *Strossmayer Račkomu*, Đakovo, 25. apr. 1878., *isto mj.*, str. 169; *Rački Strossmayeru*, Zagreb, 27. apr. 1878., *isto mj.*, str. 171; *Rački Strossmayeru*, Zagreb, 15. sept. 1879., *isto mj.*, str. 235, 236.

¹⁵³ *Rački Strossmayeru*, Zagreb, 20. nov. 1873., *Korespondencija Rački Strossmayer*, I, str. 258.

¹⁵⁴ *Rački strossmayeru*, Zagreb, 31. jan. 1874., *isto mj.*, str. 278.

¹⁵⁵ *Strossmayer Račkomu*, Đakovo, 7. aug. 1874., *isto mj.*, str. 315.

¹⁵⁶ *Rački Strossmayeru*, Zagreb, 8. okt. 1874., *isto mj.*, str. 322.

¹⁵⁷ *Rački Strossmayeru*, Zagreb, 23. okt. 1879., *Korespondencija Rački Strossmayer*, II, str. 238.

¹⁵⁸ *Rački Strossmayeru*, Zagreb, 20. febr. 1880., *isto mj.*, str. 259.

¹⁵⁹ *Strossmayer Račkomu*, Rogatec, 28. jula 1880., *isto mj.*, str. 293.

¹⁶⁰ *Rački Strossmayeru*, Zagreb, 9. aug. 1885., *Korespondencija Rački Strossmayer*, III, str. 189.

¹⁶¹ *Strossmayer Račkomu*, Rogatec, 1. aug. 1866., *Korespondencija Rački Strossmayer*, I, str. 35. Antun Mažura-

spominje i gvardijan na Trsatu, Nemesijan Smoković.¹⁶² Tu je i grof Nugent (u bilj.: »vlastelin u Bosiljevu kod Karlovca i na Trsatu kod Sušaka«), za kojega Rački piše da svladava hrvatski jezik,¹⁶³ te je navodno napustio mađarsku stranu i pristao »uz naša načela«, kako dalje pojašnjava.¹⁶⁴ U jednome ga trenutku za »prijelazno doba« 1871. F. Rački i njegovi istomišljenici namjeravaju čak predložiti za bana.¹⁶⁵ Nugent je bio i predsjednik štedionice koju je osnovala senjska gradska općina,¹⁶⁶ posjednik zbirke etruskog posuđa u Trstu, za koju je Strossmayer bio zainteresiran,¹⁶⁷ a namjeravao je »nešto« darivati Akademiji i Zagrebačkome sveučilištu.¹⁶⁸ U pismima je bilo riječi i o njegovoj kolekciji koja je smještena na Trsatu, te o Strossmayerovoj namjeri da je pregleda.¹⁶⁹ Umjetnine iz zbirke bile su zaplijenjene dvije godine kasnije, zbog Nugentova duga.¹⁷⁰ Zbirku je, kako stoji u bilješci, 1894. kupio Odjel hrvatske zemaljske vlade za bogoštovlje i nastavu na čijem je čelu tada bio dr. Isidor Kršnjavi, i to za zagrebački Arheološki muzej.¹⁷¹ U indeksu lica stoji da je Nugentovo ime Artur.¹⁷² Spominje ga se usput na više mjesta,¹⁷³ kao i Posilovića (u bilj: dr. Juraj Posilović (1834.–1914.), »biskup senjski (1876-1894) i nadbiskup zagrebački (1894-1914), tada (1874) urednik 'Katol. Lista' i profesor bogoslovije zagrebačke«).¹⁷⁴ Rački ga najprije ubraja u skupinu najvršnjih kandidata u bogoslovnome liceju¹⁷⁵ i jedno-

nič rođen je u Novom Vinodolskom 13. lipnja 1805., a preminuo u Zagrebu 18. prosinca 1888. Bio je, između ostaloga, od 1861. do 1868. ravnatelj hrvatske gimnazije u Rijeci, sudionik narodnog preporoda, jedan od osnivača Matice ilirske. *Hrvatski leksikon*, II. svezak, Zagreb, 1997., str. 86.

¹⁶² *Strossmayer Račkomu*, Đakovo, 27. jula 1875., *Korespondencija Rački Strossmayer*, I, str. 368, i *Rački Strossmayeru*, Zagreb, 10. aug. 1875., *isto mj.*, str. 369.

¹⁶³ *Rački Strossmayeru*, Zagreb, 9. nov. 1870., *isto mj.*, str. 116.

¹⁶⁴ *Rački Strossmayeru*, Zagreb, 19. nov. 1870., *isto mj.*, str. 120.

¹⁶⁵ *Rački Strossmayeru*, Zagreb, 25. dec. 1871., *isto mj.*, str. 152.

¹⁶⁶ *Rački Strossmayeru*, Zagreb, 28. nov. 1872., *isto mj.*, str. 196.

¹⁶⁷ *Strossmayer Račkomu*, Đakovo, 15. febr. 1874., *isto mj.*, str. 282.

¹⁶⁸ *Rački Strossmayeru*, Zagreb, 1. jan. 1875., *isto mj.*, str. 332.

¹⁶⁹ *Strossmayer Račkomu*, Đakovo, 22. marta 1879., *Korespondencija Rački Strossmayer*, III, str. 216.

¹⁷⁰ *Rački Strossmayeru*, Zagreb, 20. aug. 1881., *Korespondencija Rački Strossmayer*, II, str. 403.

¹⁷¹ *Strossmayer Račkomu*, Đakovo, 22. marta 1879., *Korespondencija Rački Strossmayer*, III, str. 216.

¹⁷² Indeks lica, *Korespondencija Rački Strossmayer*, II, str. 443.

¹⁷³ *Rački Strossmayeru*, Zagreb, 18. dec. 1870., *Korespondencija Rački Strossmayer*, I, str. 124; *Rački Strossmayer*, Zagreb, 8. jan. 1872., *isto mj.*, str. 155; *Rački Strossmayeru*, Zagreb, 10. apr. 1872., *isto mj.*, str. 172, 173; *Strossmayer Račkomu*, Đakovo, 16. apr. 1872., *isto mj.*, str. 174; *Rački Strossmayeru*, Zagreb, 7. marta 1873., *isto mj.*, str. 210; *Strossmayer Račkomu*, Rim, 6. jan. 1875., *isto mj.*, str. 333; *Strossmayer Račkomu*, Rim, 23. febr. 1875., *isto mj.*, str. 341; *Rački Strossmayeru*, Zagreb, 25. maja 1877., *Korespondencija Rački Strossmayer*, II, str. 110; *Strossmayer Račkomu*, Đakovo, 20. marta 1878., *isto mj.*, str. 152; *Rački Strossmayeru*, Zagreb, 24. marta 1878., *isto mj.*, str. 153; *Strossmayer Račkomu*, Đakovo, 28. marta 1878., *isto mj.*, str. 157; *Rački Strossmayeru*, Zagreb, 27. apr. 1878., *isto mj.*, str. 172; *Rački Strossmayeru*, Zagreb, 17. jan. 1879., *isto mj.*, str. 197; *Strossmayer Račkomu*, Đakovo, 28. aug. 1881., *isto mj.*, str. 406; *Strossmayer Račkomu*, Đakovo, o. 30. nov. 1872., *isto mj.*, str. 433.

¹⁷⁴ *Strossmayer Račkomu*, Đakovo, 7. febr. 1874., *Korespondencija Rački Strossmayer*, I, str. 280 i 281; *Rački Strossmayer*, Zagreb, 11. febr. 1874., *isto mj.*, str. 281. Juraj Posilović rođen je 24. travnja 1834. u Ivanić Gradu, a umro je 26. travnja 1914. u Zagrebu. U Beču je 1861. doktorirao teologiju. Bavio se izdavačkom djelatnošću; tako je od 1872. do 1875. bio urednik *Katoličkog lista* i jedan od utemeljitelja Hrvatskoga književnog društva sv. Jeronima 1868. Godine 1874. postaje redovnim profesorom bogoslovije i prvim dekanom zagrebačkoga Teološkog fakulteta. Dvije godine poslije postao je senjsko-modruškim ili krkavskim biskupom, a 1894. postaje nadbiskupom u Zagrebu. Bio je pokrovitelj restauracije zagrebačke prvostolne crkve, izgrađene crkve i samostana isusovaca u Zagrebu. *Hrvatski leksikon*, II, Zagreb, 1997., str. 293.

¹⁷⁵ *Rački Strossmayeru*, Zagreb, 27. febr. 1874., *Korespondencija Rački Strossmayer*, I, str. 286.

ga od prevoditelja Sv. pisma na hrvatski jezik.¹⁷⁶ Saznajemo da ga je Beč bio predložio za senjskoga biskupa, te je, kako piše u bilješki, 23. ožujka 1876. imenovan na tu dužnost.¹⁷⁷ Kao biskup posvećen je 27. kolovoza iste godine u zagrebačkoj katedrali,¹⁷⁸ kako piše Šišić, a Rački kasnije navodi da će Posilović, kako se čini »najprije težiti, da postane tajnim drž(avnim) savjetnikom, pa onda nadbiskupom.«¹⁷⁹ Aluzija na moguće Posilovićevo nadbiskupovanje javlja se i u Strossmayerovu pismu.¹⁸⁰ Strossmayer, kako je razvidno, o njemu se nije najtoplije očitovao: »Senjskoga biskupa okružnica puna je dobre volje, ali se meni čini, da je vrlo slaba.«¹⁸¹ U istome tonu nastavlja Rački, govoreći kako je njegova enciklika »slaba; uopće čini se, da on ne ima toliko uma i znanja, koliko se prije mislilo.«¹⁸² Ipak, podržali su njegovu ideju izdavanja slavenskih liturgijskih knjiga.¹⁸³ O Posiloviću se govori na više mjesta.¹⁸⁴ Spomnje se i Padavić (u bilj.: hrvatski patriot Tomo Padavić, podžupan Riječko-modruške županije),¹⁸⁵ Parčić (u bilj.: hrvatski filolog i franjevac Dragutin A. Parčić /1832.-1902./, u početku Brčić, jedan od autora slavenskoga misala,¹⁸⁶ a nakon Brčićeve smrti i jedini njegov autor.¹⁸⁷ Za njega Rački kaže da je »odviš mekane naravi, t. j. on je Slaven«.¹⁸⁸ On je vrijedan i pošten, »ali je s l a v e n s k e ćudi, koju Nijemci«, reći će Rački, »dobro zovu 'ženskom'«. ¹⁸⁹ Spominju se i trojica Polića – Antun, rodom Dalmatinac¹⁹⁰ (u kazalu: poduzetnik), Martin (u bilj.: novinar /1850.-1903./)¹⁹¹ i »opozicionar« Niko (u bilj.: »općinski sudac, nar. zastupnik za izborni kotar Kraljevica«).¹⁹²

Na nekoliko se mjesta u pismima spominje i brat Franje Račkoga, za kojeg Šišić u prvoj bilješki o njemu navodi da je riječ o Vatroslavu, koji je otišao na Strossmayerovo imanje.¹⁹³ To zaključujemo i iz sljedećega pisma koje je Strossmayer uputio F. Račkome, a

¹⁷⁶ *Rački Strossmayeru*, Zagreb, 22. nov. 1874., *isto mj.*, str. 325.

¹⁷⁷ *Rački Strossmayeru*, Zagreb, 27. febr. 1876., *Korespondencija Rački Strossmayer*, II, str. 9.

¹⁷⁸ *Strossmayer Račkomu*, Đakovo, 7. sept. 1876., *isto mj.*, str. 47.

¹⁷⁹ *Rački Strossmayeru*, Zagreb, 24. sept. 1876., *isto mj.*, str. 67.

¹⁸⁰ *Strossmayer Račkomu*, Đakovo, 31. aug. 1882., *isto mj.*, str. 38.

¹⁸¹ *Strossmayer Račkomu*, Đakovo, 13. febr. 1877., *isto mj.*, str. 87.

¹⁸² *Rački Strossmayeru*, Zagreb, 19. febr. 1877., *isto mj.*, str. 88.

¹⁸³ *Rački Strossmayeru*, Zagreb, 3. apr. 1884., *isto mj.*, str. 117.

¹⁸⁴ *Rački Strossmayeru*, Zagreb, 4. sept. 1876., *isto mj.*, str. 45; *Rački Strossmayeru*, Zagreb, 6. jan. 1878., *isto mj.*, str. 137; *Rački Strossmayeru*, Zagreb, 12. maja 1880., *isto mj.*, str. 277; *Strossmayer Račkomu*, Đakovo, 19. maja 1881., *isto mj.*, str. 388; *Rački Strossmayeru*, Zagreb, 13. nov. 1881., *isto mj.*, str. 422; *Rački Strossmayeru*, Zagreb, 10. sept. 1882., *isto mj.*, str. 39; *Strossmayer Račkomu*, Đakovo, 13. sept. 1882., *isto mj.*, str. 40; *Rački Strossmayeru*, Zagreb, 17. sept. 1882., *isto mj.*, str. 41; *Strossmayer Račkomu*, Đakovo, *isto mj.*, 10. apr. 1884.

¹⁸⁵ *Rački Strossmayeru*, Zagreb, 12. dec. 1871., *Korespondencija Rački Strossmayer*, I, str. 151.

¹⁸⁶ *Rački Strossmayeru*, Zagreb, oko 1. marta 1869., *isto mj.*, str. 74, 75.

¹⁸⁷ *Rački Strossmayeru*, Zagreb, 3. aug. 1873., *isto mj.*, str. 232.

¹⁸⁸ *Rački Strossmayeru*, Zagreb, 28. dec. 1875., *isto mj.*, str. 394.

¹⁸⁹ *Rački Strossmayeru*, Zagreb, 11. jan. 1876., *Korespondencija Rački Strossmayer*, II, str. 3. Usp. i Vjekoslav ČOSIĆ, »Parčićeva pisma Strossmayeru«, *Zadarska smotra*, sv. 1-2, Zadar, 2003., str. 55-98.

¹⁹⁰ *Rački Strossmayeru*, Zagreb, 19. juna 1876., *Korespondencija Rački Strossmayer*, II, str. 29.

¹⁹¹ *Rački Strossmayeru*, Zagreb, 31. dec. 1879., *isto mj.*, str. 248, i *Strossmayer Račkomu*, Osijek, 4. jan. 1880., *isto mj.*, str. 250. Martin Polić rođen je 1850. u Kraljevici, a preminuo je u Zagrebu 17. lipnja 1903. U Kraljevici je od 1874. do 1878. uređivao list *Primorac*, koji je izdavala skupina okupljena oko Milana Mankanca, a potom, u Osijeku do 1879. uređuje prvi hrvatski list *Branislav*. Bio je član Narodne stranke, a nakon toga pristaša Khuena Héderváryja. Kao publicist i povjesničar napisao je i svoje najvažnije djelo *Parlamentarnu povijest kr. Hrvatske, Slavonije i Dalmacije*, I i II, Zagreb, 1899. i 1900. *Hrvatski leksikon*, II, Zagreb, 1997., str. 281.

¹⁹² *Rački Strossmayeru*, Zagreb, 24. jan. 1878., *Korespondencija Rački Strossmayer*, II, str. 140, 141.

¹⁹³ *Strossmayer Račkomu*, Đakovo, 7. okt. 1864., *Korespondencija Rački Strossmayer*, I, str. 25.

vezano uz ozdravljenje njegova brata.¹⁹⁴ Tek u kasnijem pojavljivanju V. Račkoga, i to kod Strossmayerove zahvale na knjizi Vatroslavovoj, Šišić u bilješci dodaje da je riječ o knjizi *O sjećanju i gojenju šume*, Sisak, 1870., te navodi da je Vatroslav ušao »kao mlad u službu u đakovačkome vlastelinstvu«, a kasnije je postao i nadšumarom, a potom počeo djelovati kod hrvatske zemaljske vlade.¹⁹⁵ Za vrijeme boravka u Đakovu oženio se djevojkom iz Strossmayerova roda.¹⁹⁶ Svojega brata, kao vrsnoga u šumarskoj struci, Rački ponovno nudi Strossmayeru da mu savjetima pomogne oko golemih šumskih imanja.¹⁹⁷ Iz daljnje se korespondencije vidi da je Vjekoslav otišao na Strossmayerova imanja, gdje je uvučen u prljave poslove nastale zbog jasne nepodijeljenosti općinskih i državnih šuma i parcela.¹⁹⁸ I dok trijezni Rački zahtijeva da biskup formalno utvrdi krivnju njegova brata i da se pokrene uobičajena istraga kako bi se krivnja utvrdila, te da mu se u tome slučaju otkaže služba,¹⁹⁹ Strossmayer iskazuje zadnjom rečenicom svojega pisma koliko ga cijela situacija opterećuje: »Sto milion puta Vas ljubim i molim za oprostjenje, što tako rastrese- no pišem; rastresena mi je sva duša.«²⁰⁰

Tu je i Soić (u bilj: senjski biskup Vjenceslav Soić /1814.-1891./) koji je spomenut već u prvome pismu *Korespondencije* i uzgred na nekoliko mjesta.²⁰¹ Soić je i kandidat dvora, kako piše Rački, za nasljednika zagrebačkoga nadbiskupa Haulika,²⁰² ali već u iduća dva pisma uklanja tu mogućnost.²⁰³ U jednome je trenutku 1869. do Strossmayera došao glas da je Soić preminuo, ali kako piše Šišić, njegova je smrt nastupila tek 11. siječnja 1891. godine.²⁰⁴ Daljnja pisma svjedoče o njegovu konvertitstvu – pristajanje uz dvor, potom, kako u čudu piše Strossmayer, »Na koju je stranu udario Vencel! Rado na mađžaronsku, buduć je kod nadbiskupa. Vencel ostaje Vencel!«²⁰⁵ Soić, nekadašnji prijatelj Račkoga i Strossmayera, sada je za Strossmayera »ludi Vencl«,²⁰⁶ »ludi Soić«,²⁰⁷ a »strahovite se sablazni o njem pripovijedaju. Sada se skoro svaki dan opije tako, da što poslije podne kaže, zaboravlja ujutro. Miješa se s najprostijimi ženskinjami. (...) Zadužen je na sve strane (...) O drugih sablaznih,

¹⁹⁴ *Strossmayer Račkomu*, Đakovo, 16. jan. 1865., *isto mj.*, str. 29; *Strossmayer Račkomu*, Đakovo, 29. marta 1867., *isto mj.*, str. 41; *Strossmayer Račkomu*, Đakovo, 24. jan. 1869., *isto mj.*, str. 72.

¹⁹⁵ *Strossmayer Račkomu*, Rim, 8. marta 1870., *isto mj.*, str. 100, 101. O Vatroslavu se još govori u pismu *Rački Strossmayeru*, Zagreb, 2. okt. 1871., *isto mj.*, str. 144; *Rački Strossmayeru*, Zagreb, 18. dec. 1872., *isto mj.*, str. 199; *Strossmayer Račkomu*, Đakovo, 17. dec. 1868., *isto mj.*, str. 401.

¹⁹⁶ *Strossmayer Račkomu*, Đakovo, 15. marta 1873., *isto mj.*, str. 211. Vjenčanje Vatroslava Račkoga spominje se i u pismu *Rački Strossmayeru*, Zagreb, 24. marta 1873., *isto mj.*, str. 214.

¹⁹⁷ *Rački Strossmayeru*, Zagreb, 4. febr. 1882., *Korespondencija Rački Strossmayer*, III, str. 5.

¹⁹⁸ *Rački Strossmayeru*, Zagreb, 16. febr. 1882., *isto mj.*, str. 7, 8; *Rački Strossmayeru*, Zagreb, 18. febr. 1882., *isto mj.*, str. 10.

¹⁹⁹ *Rački Strossmayeru*, Zagreb, 4. marta 1882., *isto mj.*, str. 14.

²⁰⁰ *Strossmayer Račkomu*, Đakovo, 18. marta 1883., *isto mj.*, str. 53.

²⁰¹ *Strossmayer Račkomu*, Đakovo, 6. okt. 1860., *Korespondencija Rački Strossmayer*, I, str. 1; *Strossmayer Račkomu*, Đakovo, 29. marta 1867., *isto mj.*, str. 41; *Rački Strossmayeru*, Zagreb, 11. febr. 1868., *isto mj.*, str. 59; *Rački Strossmayeru*, Zagreb, 3. aug. 1873., *isto mj.*, str. 231; *Rački Strossmayeru*, Zagreb, 10. apr. 1874., *isto mj.*, str. 300; *Rački Strossmayeru*, Zagreb, 11. apr. 1874., *isto mj.*, str. 300.

²⁰² *Rački Strossmayeru*, Zagreb, 15. maja 1869., *isto mj.*, str. 77.

²⁰³ *Rački Strossmayeru*, Zagreb, 1. juna 1869., *isto mj.*, str. 79; *Rački Strossmayeru*, Zagreb, 15. juna 1869., *isto mj.*, str. 80.

²⁰⁴ *Strossmayer Račkomu*, Rim, 23. nov. 1869., *isto mj.*, str. 100.

²⁰⁵ *Strossmayer Račkomu*, Rogatec, 29. juna 1872., *isto mj.*, str. 181.

²⁰⁶ *Strossmayer Račkomu*, Đakovo, 22. febr. 1874., *isto mj.*, str. 285.

²⁰⁷ *Strossmayer Račkomu*, Đakovo, 8. maja 1874., *isto mj.*, str. 304.

na pr. prodavanju župa i t. d. i ne govoreći.«²⁰⁸ Riječ je bila i o pucnjavi u Senju, koju je, kako Rački pretpostavlja, Soić prijavio u mamurnome stanju; kao sudionik pucnjave spominje se Soićeov sinovac, dr. Urpani.²⁰⁹ Do Račkoga je doprla i ideja da će se Soić naposljetku odreći biskupije te da će on biti na njegovo mjesto predložen,²¹⁰ a u drugome pismu obavještava Strossmayera da je Soić zatražio kanoničku istragu.²¹¹ Na to Strossmayer predlaže kako je najbolje da se Soić »posvema odstrani i novi biskup u Senj postavi«,²¹² u vezi s čim se Strossmayeru izjasnio i Kostrenčić.²¹³ Rački javlja da je Soić odstupio, govori i o njegovim dugovima i budućim prihodima te da mu je dopušteno živjeti u Bakru kod svojega brata, za kojeg u bilješci Šišić navodi da je riječ o Ivanu Soiću, bakarskome župniku.²¹⁴ U daljnjem pismu vidimo da je Soić uistinu došao u Bakar,²¹⁵ no da ni nakon odlaska nije prekidaio veze s Račkim, koji Strossmayeru piše: »Soić veli, da će s nama držati, ali ja ne vjerujem; on pliva sa strujom, pak se danas i ne zna, što da slijedi.«²¹⁶

Prema preporuci Račkoga, Strossmayerovu materijalnu pomoć primao je i hrvatski književnik Rudolf Strohal, profesor i kasnije ravnatelj riječke gimnazije.²¹⁷

Od Primoraca još se spominje Clovio (u Šišićevoj blješci: Giulio Clovio /1498.-1578./, iz Grižana u »hrvatskom primorju (Klović)«; riječ je, dakle, o znamenitome Juliju Kloviću.²¹⁸ Govor je i o Tomi Cuculiću, u to doba prisjedniku Banskoga stola u Zagrebu, a kasnije i predsjedniku zagrebačkoga Sudbenog stola, kako tumači Šišić.²¹⁹ Tu je i Čepulić, po Šišićeu objašnjenju, hrvatski političar i sudac te žestoki protivnik Mađara Avelin Čepulić (1822.-1869.), član Hrvatskoga sabora u nekoliko navrata – 1848., 1861., 1865.-1867.,²²⁰ pa iz Rijeke dr. Derenčin (u kazalu: hrvatski političar Derenčin Marjan, odjelni predstojnik za pravosuđe pri hrvatskoj vladi),²²¹ koji je, kako saznajemo iz pisama, pred sudom Riječke županije udario odvjetnika dr. Bakotića te ga zato ban, u strahu od opozicije, nije

²⁰⁸ *Rački Strossmayeru*, Zagreb, 27. febr. 1874., isto mj., str. 287.

²⁰⁹ *Rački Strossmayeru*, Zagreb, 28. apr. 1875., isto mj., str. 350. U kazalu Šišić piše da je riječ o vladinu činovniku u Zagrebu Ivanu Urpaniju. *Isto mj.*, str. 413.

²¹⁰ *Rački Strossmayeru*, Zagreb, 28. juna 1875., isto mj., str. 363.

²¹¹ *Rački Strossmayeru*, Zagreb, 19. aug. 1875., isto mj., str. 371.

²¹² *Strossmayer Račkomu*, Đakovo, 22. aug. 1875., isto mj., 373.

²¹³ *Strossmayer Račkomu*, Đakovo, 2. okt. 1875., isto mj., str. 377.

²¹⁴ *Rački Strossmayeru*, Zagreb, 7. okt. 1875., isto mj., str. 378, 379. O Soićeovim dugovima i neslaganju Račkoga s odlukom Svete Stolice s njihovim rješavanjem govori u *Rački Strossmayer*, Zagreb, 11. okt. 1875., isto mj., str. 380.

²¹⁵ *Rački Strossmayeru*, Zagreb, 19. nov. 1875., isto mj., str. 384.

²¹⁶ *Rački Strossmayeru*, Zagreb, 1. jula 1872., isto mj., str. 454.

²¹⁷ *Rački Strossmayeru*, Zagreb, 18. aug. 1877., isto mj., str. 124.

²¹⁸ *Strossmayer Račkomu*, Đakovo, 20. marta 1865., isto mj., str. 30.

²¹⁹ *Rački Strossmayeru*, Zagreb, 2. nov. 1873., isto mj., str. 253, 254; *Rački Strossmayeru*, Zagreb, 6. nov. 1873., isto mj., str. 254 i *Rački Strossmayeru*, Zagreb, 11. apr. 1873., isto mj., str. 346.

²²⁰ *Rački Strossmayeru*, Zagreb, 19. apr. 1873., isto mj., str. 221.

²²¹ *Rački Strossmayeru*, Zagreb, 6. sept. 1873., isto mj., str. 238; *Rački Strossmayeru*, Zagreb, 15. dec. 1873., isto mj., str. 269. Marijan Derenčin rođen je 24. rujna 1836. u Rijeci, a preminuo je u Zagrebu 8. veljače 1908. Studij prava završio je 1858. u Beču, gdje je dvije godine poslije i doktorirao. U doba banovanja Ivana Mažuranića imenovan je odjelnim predstojnikom za pravosuđe u Zagrebu. Bio je protivnik pravaške ideje samostalne države te djelovao u duhu Narodne stranke, kojoj je do 1880. bio jedan od čelnika, a tada prelazi u Neovisnu narodnu stranku. Bio je, između ostaloga, stručnjak za kazneni zakon i kriminolog te je bio branitelj hrvatskih studenata optuženih za spaljivanje mađarske zastave 1895. godine. Pisao je djela političkoga karaktera, zatim dramskoga i satiričnoga te kazališne komade. *Hrvatski leksikon*, I, Zagreb, 1996., str. 242.

predložio za predstojnika pravosudnoga odjela,²²² iako će kasnije Rački reći da ban naginje tome da Derenčina na to mjesto predloži.²²³ Tu je i Dežman (u kazalu: hrvatski političar i književnik dr. Ivan Dežman), uz prvi spomen kojega Rački Strossmayeru najavljuje: »I ja ću se povući s političkog polja, budem li vidio, da ne mogu ništa dobra učiniti saboru ni u kulturnih pitanjih.«²²⁴ O njegovoj smrti – kako Šišić dodaje – 24. listopada 1873., Rački je obavijestio Strossmayera, navodeći mu »Bijasmo iskreni prijatelji«,²²⁵ a kasnije će se brinuti i za njegovu obitelj, koja je ostala bez hranitelja.²²⁶

Tako, u pismima se spominju i udovica gđa Dežman,²²⁷ koju je Strossmayer novčano pomagao sa 150 forinti.²²⁸ Na dva se mjesta spominje i Milivoj Dežman, sin dr. Ivana,²²⁹ kojemu je Strossmayer bio kum na primanju sv. potvrde 1881., a na sâmoj ceremoniji zamijenio ga je Rački.²³⁰ Spominje se i M(ark) A(ntun) de Dominis (u indeksu lica: senjski biskup a potom nadbiskup splitski),²³¹ Krsto Frankapan (u indeksu lica: »ban hrvatski i vojskovođa u XVI.« stoljeću) i njegovo pismo koje je nakon bitke na Mohačkome polju poslao tadašnjemu senjskome biskupu Jožefiću (Franji Jožefiću, navodi Šišić u bilješci uz objašnjanje pisma).²³² O pronalasku dotada nepoznatih pjesama drugoga Frankopana, Franje Krste II. piše Rački,²³³ a spominje se i prikupljanje građe za urotu Zrinsko-Frankopansku.²³⁴ Spo-

²²² *Rački Strossmayeru*, Zagreb, 14. jan. 1874., *isto mj.*, str. 277.

²²³ *Rački Strossmayeru*, Zagreb, 31. maja 1875., *isto mj.*, str. 357.

²²⁴ *Rački Strossmayeru*, Zagreb, 9. sept. 1873., *isto mj.*, str. 239; *Strossmayer Račkomu*, Đakovo, 8. sept. 1873., *isto mj.*, str. 240; *Strossmayer Račkomu*, Đakovo, 12. sept. 1873., *isto mj.*, str. 241; *Rački Strossmayeru*, Zagreb, 24. sept. 1873., *isto mj.*, str. 244; *Rački Strossmayeru*, Zagreb, 16. okt. 1873., *isto mj.*, str. 247. Ivan Dežman rođen je 6. svibnja 1841. u Rijeci, a preminuo je u Zagrebu 24. listopada 1873. U Beču je 1864. dovršio studij medicine, a od iduće godine živi u Zagrebu, gdje radi kao privatni liječnik, književnik i sarski zastupnik. Osim popularnih medicinskih tekstova pisao je i rodoljubne sonete, pripovijetke, putopise objavivši ih u više knjiga. Bio je jedan od pokretača i prvi urednik književnoga časopisa *Vienac*. *Hrvatski leksikon*, I, Zagreb, 1996., str. 247.

²²⁵ *Rački Strossmayeru*, Zagreb, 26. okt. 1873., *isto mj.*, str. 251.

²²⁶ *Rački Strossmayeru*, Zagreb, 2. nov. 1873., *isto mj.*, str. 253.

²²⁷ *Rački Strossmayeru*, Zagreb, 5. jan. 1874., *isto mj.*, str. 273; *Strossmayer Račkomu*, Đakovo, 8. jan. 1874., *isto mj.*, str. 274. *Strossmayer Račkomu*, Đakovo, oko 15. apr. 1876., *Korespondencija Rački Strossmayer*, II, str. 14; *Rački Strossmayeru*, Zagreb, 20. jula 1877., *isto mj.*, str. 120; *Strossmayer Račkomu*, Rogatec, 24. jula 1877., *isto mj.*, str. 120; *Strossmayer Račkomu*, Đakovo, 24. marta 1878., *isto mj.*, str. 155.

²²⁸ *Strossmayer Račkomu*, Đakovo, 20. jan. 1874., *Korespondencija Rački Strossmayer*, I, str. 277; *Strossmayer Račkomu*, Đakovo, febr. 1874., *isto mj.*, str. 279; *Strossmayer Račkomu*, Đakovo, 22. marta 1874., *isto mj.*, str. 294; *Rački Strossmayeru*, Zagreb, 13. jula 1877., *Korespondencija Rački Strossmayer*, II, str. 117. Svota od 150 forinti za gđu Korneliju Dežman potvrđena je i u pismu *Strossmayer Račkomu*, Rogatec, 17. jula 1880., *isto mj.*, str. 118.

²²⁹ *Rački Strossmayeru*, Zagreb, 26. okt. 1873., *Korespondencija Rački Strossmayer*, I, str. 251 i *Strossmayer Račkomu*, Đakovo, 29. okt. 1873., *isto mj.*, str. 252.

²³⁰ *Strossmayer Račkomu*, Đakovo, 23. marta 1881., *Korespondencija Rački Strossmayer*, I, str. 370.

²³¹ *Rački Strossmayeru*, Zagreb, 22. nov. 1874., *isto mj.*, str. 325. O znamenitome Markantunu de (Marko Antonije) Dominisu, rođenome Rabljaninu ne treba zasebno davati podatke. Usp. Anna Maria Grünfelder, »Marko Antun de Dominis: diplomatski posrednik (1599.-1602.)«, *Senjski zbornik*, 22, Senj, 1995., str. 237-248; Ante MALETIĆ, *Marko Antun de Dominis, zaboravljeni genij*, Split, 2004.; Matija BERLJAK, »Marko Antun de Dominis u pismima Huga Grotiusa«, *Croatia christiana periodica*, god. XLV, br. 24, Zagreb, 2000., str. 103-116.

²³² *Rački Strossmayeru*, Zagreb, 20. nov. 1873., *Korespondencija Rački Strossmayer*, I, str. 258.

²³³ *Rački Strossmayeru*, Zagreb, 27. jan 1871., *isto mj.*, str. 128, 129; *Rački Strossmayeru*, Zagreb, 21. febr. 1871., *isto mj.*, str. 130; *Rački Strossmayeru*, Zagreb, 5. maja 1871., *isto mj.*, str. 135; *Rački Strossmayeru*, Zagreb, 20. aug. 1871., *isto mj.*, str. 140; *Rački Strossmayeru*, Zagreb, 29. febr. 1872., *isto mj.*, str. 160.

²³⁴ *Rački Strossmayeru*, Zagreb, oko 18. apr. 1871., *isto mj.*, str. 134; *Rački Strossmayeru*, Zagreb, 19. apr. 1873., *isto mj.*, str. 220; *Strossmayer Račkomu*, Đakovo, 7. febr. 1874., *isto mj.*, str. 280.

minje se i Depoli, nekoć poštanski oficijal u Rijeci, a u doba nastanka pisma voditelj pošte u Sisku,²³⁵ Mandić, urednik *Naše sloge* (u bilj: »Matko Mandić (1849-1915), profesor i hrvatski rodoljub u Istri«,²³⁶ dok u indeksu lica stoji ime Marko,²³⁷ zatim, profesor Milčetić (imenom Ivan, kako piše Rački)²³⁸ iz Rijeke,²³⁹ slikari Pavačić,²⁴⁰ (Fran Pavačić, kako stoji u indeksu lica,²⁴¹ ili, kako stoji u bilješci, »Franjo Pavačić (* 1860. u Omišlju na Krku), slikar. Živio je u Rimu.«²⁴²

Pitanje odnosa Svete Stolice i slavenstva, kako korespondiraju biskup i Rački, može se jasno vidjeti na konkretnome primjeru – izboru Flappa iz Gorice za porečkoga biskupa – Flapp, naime, nije poznavao jezik svoje pastve u Istri, i kao takav nije primjeren za tu dužnost.²⁴³ Stoga Rački zaključuje: »Katoličkim Slavenom daju se biskupi koji ili ne znadu njihova jezika ili su im neprijatelji!«²⁴⁴ Slična se situacija dogodila pri odabiru puljskoga biskupa; sada Strossmayer progovara o praksi da stranci dolaze na mjesto biskupa u biskupije katoličkih Slavena, i zato će ovdje »Sveta Stolica pokazati da li razumije slavensko pitanje.«²⁴⁵ Rački će, nadalje, o tome progovoriti, i to na temelju etnografskih podataka u Porečko-puljskoj biskupiji, gdje postoji 38 hrvatskih župa i 20 talijanskih, navodeći kako nije opravdano da u takvim prilikama biskupom postane osoba koja nije vješta u hrvatskome govoru.²⁴⁶

U dva se pisma spominje i grobnički župnik Marko Juretić, koji je Strossmayeru pokazivao tamošnji crkveni inventar,²⁴⁷ zatim umjetnik Simonetti (u indeksu lica: Ivan Simonetti, Riječanin, slikar), kojega Strossmayer predlaže za akademika,²⁴⁸ kazavši da je on »izvrstan umjetnik i upravo učen čovjek.«²⁴⁹ Spominje se i krčki biskup Vitezić (u bilj.: dr. Ivan Josip Vitezić (1806.-1877).²⁵⁰

Od ostalih spominju se Vladislav Cuculić, kao državni nadodvjetnik,²⁵¹ koji je potpisao *Rješenje stola sedmorice* (Zagreb, 17. maja 1886.), kojim se F. Rački proglašava krivim

²³⁵ *Rački Strossmayeru*, Fužina, 26. okt. 1862., *Korespondencija Rački Strossmayer*, IV, str. 515.

²³⁶ *Rački Strossmayeru*, Zagreb, 24. okt. 1892., *isto mj.*, str. 327.

²³⁷ *Isto*, str. 524.

²³⁸ *Rački Strossmayeru*, Zagreb, 17. maja 1889., *isto mj.*, str. 78.

²³⁹ *Rački Strossmayeru*, Zagreb, 6. maja 1889., *isto mj.*, str. 76.

²⁴⁰ *Rački Strossmayeru*, Zagreb, 6. maja 1889., *isto mj.*, str. 76.

²⁴¹ *Isto*, str. 526.

²⁴² *Rački Strossmayeru*, Zagreb, 17. maja 1889., *isto mj.*, str. 78, 79.

²⁴³ *Rački Strossmayeru*, Zagreb, 16. marta 1884., *Korespondencija Rački Strossmayer*, III, str. 114.

²⁴⁴ *Isto*.

²⁴⁵ *Strossmayer Račkomu*, Đakovo, 10. apr. 1884., *isto mj.*, str. 119.

²⁴⁶ *Rački Strossmayeru*, Zagreb, 3. maja 1884., *isto mj.*, str. 122.

²⁴⁷ *Strossmayer Račkomu*, Đakovo, 27. jula 1875., *Korespondencija Rački Strossmayer*, I, str. 367 i *Rački Strossmayeru*, Zagreb, 10. aug. 1875., *isto mj.*, str. 369.

²⁴⁸ *Strossmayer Račkomu*, Đakovo, 5. jula 1866., *isto mj.*, str. 33.

²⁴⁹ *Strossmayer Račkomu*, Venecija, 20. jan. 1867., *isto mj.*, str. 37, 38. Simonetti se spominje još u pismima *Rački Strossmayeru*, Zagreb, 19. maja 1871., *isto mj.*, str. 135, i *Strossmayer Račkomu*, Đakovo, 16. apr. 1872., *isto mj.*, str. 174.

²⁵⁰ *Rački Strossmayeru*, Zagreb, 27. febr. 1874., *isto mj.*, str. 287. Ivan Josip Vitezić rođen je 27. kolovoza 1806. u Vrbniku na otoku Krku, a preminuo 4. rujna 1877. u Krku. Bečki je doktor teologije, od 1842. do 1854. bio je savjetnik dalmatinskoga Namjesništva u Zadru za crkvene poslove. Za biskupa krčkoga izabran je 1854., a potvrđen 1855. godine. Jedan je od istaknutih hrvatskih zastupnika Istarskoga pokrajinskoga sabora, uz biskupa Jurja Dobrila. A pomogao je i pri osnivanju prve Hrvatske čitaonice u Kvarnerskom primorju, one u Vrbniku. Bio je obnovitelj crkve sv. Lucije u Jurandvoru izloživši u njoj Baščansku ploču. *Hrvatski leksikon*, I, Zagreb, 1996., str. 652.

²⁵¹ *Strossmayer Račkomu*, Rogatec, 31. jula 1884., *Korespondencija Rački Strossmayer*, III, str. 138 i 139.

da je spomenutim napisom u listu *Pozor* izrekao uvredu na račun N. Crnkovića, no, kako se ne može dokazati da se u napisu obrušio upravo na Crnkovića, tužba se odbacuje, ipak uz globu od 100 forinti.²⁵²

Strossmayer piše Račkome kako se pismom obratio Smaiću (u bilj. Šišić objašnjava: Bartol Smaić, veliki župan modruško-riječki, dok u indeksu lica piše: Smaić (Zmajić) Bartol, veliki župan riječki – u tekstu se na nekim mjestima spominje kao Smaić, dok negdje Zmajić), te ga je zamolio da »u ime željezničkoga pitanja ureče sjednicu koncem ovoga mjeseca«, ali Zmajić mu se nije javio.²⁵³ Rački potom navodi kako je bio u Rijeci, dodajući kako »U primorju je narodni duh doista budan. Riječka je županija u tom obzoru najbolja« prenoseći Strossmayeru pozdrave Zmajića i njegove supruge.²⁵⁴ Nakon ponovna posjeta Primorja Rački piše biskupu: »Smaić i Vaša kuma lijepo Vas pozdravljaju.«²⁵⁵ Smaić se spominje i nadalje,²⁵⁶ i to kao jedan od potencijalnih kandidata za ministra u Pešti, prema prijedlogu Središnjaga kluba,²⁵⁷ dok Strossmayer spominje njegov porok, kartanje, kazavši kako je Smaić »neizmerno lud i lakouman«.²⁵⁸ Poslije, nakon njegove smrti, spominje se njegova supruga, koja je posjedovala vrijedne umjetnine naslijeđene od svog oca, poput dviju Rembrandtovih slika,²⁵⁹ pa ih je, kako piše Strossmayer, primorana prodati,²⁶⁰ a za kupnju su i Rački i Strossmayer zainteresirani²⁶¹ te su joj za njih spremni platiti i deset puta veću cijenu od one koliko prema Strossmayeru one uistinu vrijede.²⁶² Spominje se i Štiglić (u bilj.: profesor senjske bogoslovije i poslije profesor Teološkog fakulteta u Zagrebu dr. Martin Štiglić /1837.-1914./).²⁶³ Spominje se i Mane Vranicani (u bilj.: Mane /skraćena od Emanuel/, sin Senjanina Ivana Vranicanija i član severinske grane obitelji Vranicani).²⁶⁴

²⁵² *Rješnje stola sedmorice, isto mj.*, str. 412.

²⁵³ *Strossmayer Račkomu*, Rim, 6. febr. 1867., *Korespondencija Rački Strossmayer*, I, str. 38, 39. Bartol Zmajić rođen je u Bakru 20. lipnja 1813., a preminuo je u Rijeci 28. travnja 1888. Nakon studija prava u Pressburgu, niz godina nalazio se na mjestu predsjednika središnje uprave u Rijeci, a 1861. postaje riječkim velikim županom. Sudjelovao je u radu Banskih konferencija. Od 1860. do 1873. vrši dužnost zastupnika u Hrvatskom saboru, a 1866. član je regnikolarne deputacije, koja je pregovarala s deputacijom Ugarskog sabora o sklapanju Hrvatsko-ugarske nagodbe. *Hrvatski leksikon*, II. svezak, Zagreb, 1997., str. 710.

²⁵⁴ *Rački Strossmayeru*, Zagreb, 10. jula 1869., *Korespondencija Rački Strossmayer*, I, str. 81.

²⁵⁵ *Rački Strossmayeru*, Zagreb, 15. srpnja 1870., *isto mj.*, str. 137.

²⁵⁶ *Rački Strossmayeru*, Zagreb, 23. sept. 1871., *isto mj.*, str. 142; *Rački Strossmayeru*, Zagreb, 5. jan. 1874., *isto mj.*, str. 273; *Rački Strossmayeru*, Zagreb, 20. dec. 1874., *isto mj.*, str. 330; *Rački Strossmayeru*, Zagreb, 19. nov. 1875., *isto mj.*, str. 384; *Rački Strossmayeru*, Zagreb, 16. jula 1876., *Korespondencija Rački Strossmayer*, II, str. 36.

²⁵⁷ *Rački Strossmayeru*, Zagreb, 24. sept. 1873., *Korespondencija Rački Strossmayer*, I, str. 243.

²⁵⁸ *Strossmayer Račkomu*, Đakovo, 21. juna 1874., *isto mj.*, str. 313. Ovo se pismo, s nadnevkom 21. juna 1879. na vrhu i 21. juna 1874. pojavljuje u II. knjizi *Korespondencije*, str. 221, 222. Kako piše F. Šišić u dodatku, pismo je, zbog nerazumljivosti posljednje Strossmayerove brojke, uvršteno u 1874. umjesto u 1879. godinu.

²⁵⁹ *Rački Strossmayeru*, Zagreb, 14. dec. 1889., *Korespondencija Rački Strossmayer*, IV, str. 109.

²⁶⁰ *Strossmayer Račkomu*, Đakovo, 20. dec. 1889., *isto mj.*, str. 110.

²⁶¹ *Rački Strossmayeru*, Zagreb, 24. dec. 1889., *isto mj.*, str. 155.

²⁶² *Strossmayer Račkomu*, Đakovo, 1. jan. 1890., *isto mj.*, str. 155. Slike gde Zmajić spominju se i dalje u: *Rački Strossmayer*, Zagreb, 5. jan. 1890., *isto mj.*, str. 156; *Rački Strossmayeru*, Zagreb, 7. dec. 1891., *isto mj.*, str. 292. Ona je fotografije poslala, preko Valušnika (u bilj.: »Andrija Valušnik, umirovljeni činovnik i narodni zastupnik za izb. Kotar Delnice /član Stranke prava/) u Beč knezu Lichtensteinu, kako bi procijenio hoće li ih otkupiti za svoju galeriju«. *Rački Strossmayeru*, Zagreb, 17. marta 1890., *isto mj.*, str. 168.

²⁶³ *Strossmayer Račkomu*, Rim, 15. jan. 1876., *Korespondencija Rački Strossmayer*, II, str. 4, 5.

²⁶⁴ *Strossmayer Račkomu*, Zagreb, 13. nov. 1873., *Korespondencija Rački Strossmayer*, I, str. 257.

7.

Crkveni dostojanstvenici Rački i Strossmayer iznimno su važne ličnosti koje su u ključnim momentima hrvatske povijesti postale političari, ideolozi i lideri najvažnije stranke druge polovine XIX. stoljeća, odigrajući tako velike uloge. Uz to, kako proizlazi iz njihove *Korespondencije*, ova dvojica su bila oprečnih karaktera i temperamenata, ali izvrsno su surađivali: Rački, samozatajni i oštromni autor vrijednih povijesnih djela, dvadeset godina na čelu i danas najvažnije znanstvene ustanove, a Strossmayer orator sa širom, svjetskom slavom i veliki dobrotvor kojega u našoj povijesti do tada nije bilo. Sprega njihovih umnih političkih i inih snaga, gotovo simbioških karaktera, imala je veoma vrijedne rezultate u nizu područja. Ponajprije, prateći njihovu prepisku, do izražaja dolazi borba za teritorijalnu cjelovitost i državnu samostalnost Trojedne Kraljevine Hrvatske, Slavonije i Dalmacije, uključujući tadašnju Rijeku i Međimurje, te njihova realnost u ocjeni i prepoznavanju političkih i inih aktera našega podneblja. *Korespondencija* nam vjerno prikazuje svakodnevne događaje i prilike, slutnje ove dvojice njihovih suvremenika, čija je čitava djelatnost bila prožeta idejom programatskoga južnoslavenstva/jugoslavenstva. Unatoč svim neprilikama s kojima su se susreli tijekom svojega djelovanja, uvijek su imali odmjeren nastup, poštujući okvire dostojanstvenih polemika sa svojim neistomišljenicima, svjedočeći tako visoku razinu napose političke kulture, koja je mnogo puta u političkim krugovima Dualne Monarhije nedostajala.

Summary

*PERSONALITIES FROM WESTERN CROATIA IN CORRESPONDENCE
RAČKI – STROSSMAYER*

Dr. Juraj Strossmayer and dr. Franjo Rački marked the Croatia Proper in 19th century in political, economic, church, scientific, cultural and artistic way. During their life there were already many printed works about them. Such abundant production has continued up to the present moment. In this article the topic is »Correspondence Rački – Strossmayer« which was published in four books, from 1928 to 1931. »Correspondence« reveals a number of capital events but also their cooperation with Southern Slaves and other peoples of Central Europe. Therefore, their struggle for territorial integrity of Triple Kingdom of Croatia, Slavonija and Dalmatia, including Rijeka and Međimurje and their reality in assessment of political and other participants. Their good knowledge of absolute dominance of Vienna and Budapest is clearly seen. Individuals from the area of Western Croatia appear in »Correspondence«, such as bishops Juraj Dobrila and Vjenceslav Šoić, Ban Ivan Mažuranić and many other associates and adversaries of two leading figures of Croatia Proper. Account of their role is given through the eyes of two of their contemporaries.

KEY WORDS: *Strossmayer, Rački, Correspondence, Western Croatia.*